شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرىنى،
تەكشۈرۈپ بېكىتىش كومىتېتى 2004 ـ يىلى تەكشۈرۈپ بېكىتكەن

مەجبۇرىيەت مائارىپى دەرس ئۆلچىمى تەجرىبە دەرسلىكى

تىل ـ ئەدەبىيات 3

2 ـ يىللىقلار ئۈچۈن 1 ـ قىسىم

شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

مەجبۇرىيەت مائارىپى دەرس ئۆلچىمى تەجرىبە دەرسلىكى

تىل ـ ئەدەبىيات

2 - يىللىقلار ئۈچۈن 1 - قىسىم

شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

مەجبۇرىيەت مائارىپى تەجرىبە دەرسلىكلىرىنى تۈزۈش - تەرجىمە قىلىش خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىش ھەيئىتى

ھەيئەت مۇدىرى: ساتتار ساۋۇت

مۇئاۋىن مۇدىرلىرى:
غوپۇر ھاشىم
جاۋ مىڭ
ماۋ ۋېنشىڭ
ما شېڭشۇ
شيا پىن
ئەكبەر سىراجىدىن
جاڭ يۈيجيې
قابىلقاق سادىق
جاڭ چياڭ
ما ۋېنخۇا
تاھىر ناسىر
ئابلىمىت قاسىم
نۇرباقىت قادىر
ئەخەت سالى
مۇقاداس ئاقان

* * * *

تۈزگۈچىلەر:
ئايشەم پەيزۇللا
قادىر ئارسلان
ۋاھىتجان ئوسمان
ماھىبەدەر مەخمۇت
ئۆمەرجان توختى
ئامىنە ئابلىز
ئارزۇگۈل پالتا

مۇھەررىرى: **ماھىبەدەر مەخمۇت**
مەسئۇل مۇھەررىرى: **ۋاھىتجان ئوسمان**
مەسئۇل كوررېكتورى: **ئارزۇگۈل ھېيتەم**
رەسسام: **ئابدۇراخمان ئابلىز**
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: **شاھىدە يۈسۈپ**
گۈزەل سەنئەت مۇھەررىرى: **ئابدۇراخمان ئابلىز**

نەشرىياتتىن

بۇ «تىل ـ ئەدەبىيات» دەرسلىكى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتى بېكىتكەن مەجبۇرىيەت مائارىپى «تىل ـ ئەدەبىيات دەرس ئۆلچىمى» گە ئاساسەن تۈزۈلدى. ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ۋە كونكرېت يېتەكچىلىكىدە، ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ ئىلمىي تەتقىقات ئورنى بىلەن شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى بۇ دەرسلىكنى بىرلىكتە تۈزدى. بۇ دەرسلىك شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرىنى تەكشۈرۈپ بېكىتىش كومىتېتىنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىشىدىن ئۆتتى.

بۇ دەرسلىكنى تۈزۈشتە، دۆلەتنىڭ دەرس ئۆلچىمىنى ئاساس قىلىپ، كۆپ خىل ئۇچۇر مەنبەلىرى ۋە ۋاستىلىرىدىن پايدىلىنىش ھەمدە يېڭى پەنلەرنىڭ تەرەققىياتىنى ۋە يەرلىك ئالاھىدىلىكنى مۇۋاپىق گەۋدىلەندۈرۈش كۆزدە تۇتۇلدى؛ بىلىم ۋە قابىلىيەت، جەريان ۋە ئۇسۇل، ھېسسىيات، پوزىتسىيە ۋە قىممەت قارىشىدىن ئىبارەت ئۈچ جەھەتتىن تەربىيىلەش نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا، مەزمۇن جەھەتتە ئەمەلىي تۇرمۇشتا قوللىنىش ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ تۇرمۇشىغا يېقىنلاشتۇرۇشقا دىققەت قىلىندى؛ ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇستەقىل ئۆگىنىش، ھەمكارلىشىپ ئۆگىنىش ۋە ئىزدىنىپ ئۆگىنىش جەريانىغا باشتىن ئاخىر كۆڭۈل بۆلۈنۈپ، ھەممە ئوقۇغۇچىنى ئۆز ئالاھىدىلىكى بويىچە ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزىگە خاس ئۆگىنىش تەلىپىنى قاندۇرۇشقا، دەرس ئىسلاھاتى ئىدىيىسىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، ئەمەلىيەت بىلەن نەزەرىيىنى زىچ بىرلەشتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىلدى.

بۇ دەرسلىكنى تۈزۈش ۋە تەكشۈرۈپ بېكىتىش جەريانىدا، ئۈرۈمچى شە-

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ھەرلىك مائارىپ ئىدارىسى، ئۈرۈمچى شەھەرلىك پېداگوگىكا مەكتىپى ۋە ئۈرۈمچى شەھەرلىك سايباغ رايونلۇق ئوقۇتۇش تەتقىقات ئىشخانىسى قاتارلىق ئورۇنلار مول تەجرىبىگە ئىگە تەتقىقاتچىلارنى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى ئەۋەتىپ، يېڭى دەرسلىك تۈزۈش خىزمىتىمىزنى زور كۈچ بىلەن قوللاپ قۇۋۋەتلىدى. دەرسلىكنى تەكشۈرۈپ بېكىتىشكە شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىدىن ئازاد رەخمىتۇللا سۇلتان، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىدىن تۇرنان قاسىم، ئۈرۈمچى شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىدىن جېلىل ئابدۇراخمان، شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتىدىن ھامۇت ياسىن، شىنجاڭ تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتىپىدىن ئابدۇقەييۇم توختىھاجى، ئۈرۈمچى شەھىرى تىيانشان رايونلۇق ئوقۇتۇش تەتقىقات ئىشخانىسىدىن رەيھان ھەمزە، ئايگۈل ئىمىن قاتارلىق يولداشلار قاتناشتى. بىز بۇ دەرسلىكنىڭ نەشر قىلىنىشىغا قىزغىن ياردەمدە بولغان ئورۇنلارغا، ئالاھىدە ئەجىر سىڭدۈرگەن ۋە قىممەتلىك تەكلىپ - پىكىرلەرنى بەرگەن ئالىم - مۇتەخەسسىسلەرگە ۋە ئوقۇتقۇچىلارغا چىن قەلبىمىزدىن رەھمەت ئېيتىمىز!

بۇ دەرسلىك مەجبۇرىيەت مائارىپى بويىچە دەرس ئىسلاھاتى تەجرىبە رايونلىرىدىكى مەكتەپلەر 2 - يىللىقلىرىنىڭ 1 - ئوقۇش مەۋسۇمىدا ئىشلىتىلىدۇ. كېيىنكى نەشرىدە تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈشىمىز ئۈچۈن، ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلار ۋە ئوقۇتۇش تەتقىقات خادىملىرىنىڭ ئوقۇتۇش ئەمەلىيىتى ۋە تەتقىق قىلىش جەريانىدا بايقىغان مەسىلىلەرنى نەشرىياتىمىزغا ۋاقتىدا ئىنكاس قىلىپ، قىممەتلىك تەكلىپ - پىكىر بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

2004 - يىلى ئىيۇن

مۇندەرىجە

ياخشى ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرەيلى........................1

بىرىنچى بۆلەك

ئالتۇن كۆز

1. كۆز سەيلىسى 6
2. تەڭرىتاغ 10
3. ئۆسۈملۈكتە چارە كوپ........................14

مەشىق باغچىسى........................17

ئىككىنچى بۆلەك

مەكتەپ تۇرمۇشى

4. ئۆزۈمنى سايلايمەن........................ 22
5. قىزىلگۈل 24
6. بىر مىنۇت 26

مەشىق باغچىسى 30

ئۈچىنچى بۆلەك

يۇرتۇم

7. مەھەللەم 35
8. ئۈرۈمچى 39
9. قىش كېچىسى 42

مەشىق باغچىسى........................45

تۆتىنچى بۆلەك

تەجرىبە ـ ساۋاق

10. شامال بالا 49
11. ئاچچىق ۋە تاتلىق........................ 53
12. يالغانچى بالا 57

مەشىق باغچىسى 61

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بەشىنچى بۆلەك

تىرىشىش ۋە خاسلىق

13. ساۋات چىقىرىش.......................... 67
14. پەند ـ نەسىھەت...............................70
15. كىرپە بىلەن بورسۇق 71
16. ئىزباسار تالالاش 75
مەشىق باغچىسى.............................. 79

ئالتىنچى بۆلەك

كۆكۆل ـ كۆكۆلدىن سۇ ئىچەر

17. دېرىزە ئالدىدىكى شار........................ 85
18. بولسا مېنىڭدە.............................. 88
19. ئىككى پارچە كۈندىلىك خاتىرە 91
مەشىق باغچىسى 94

يەتتىنچى بۆلەك

تەبىئەت ئانام

20. زۇمرەت كۆل 100
21. ئۇيىنىۋالغىن، بېلىجان 104
22. قىزىقارلىق بايقاش.............................. 106
مەشىق باغچىسى 109

سەككىزىنچى بۆلەك

سىرلىق دۇنيا

23. مەن نېمە 115
24. ئالەم تۇرمۇشىدىكى قىزىقارلىق ئىشلار 119
25. يېزا ئىگىلىكىدىكى زور ئۆزگىرىش.................. 122
مەشىق باغچىسى 127

ئۇيغۇر تىلى ئاساس بىلىملىرى 132
قوشۇمچە..
كۈندىلىك خاتىرىنى قانداق يېزىش كېرەك 134
سۆزلەرگە ئىزاھات

ياخشى ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرەيلى

ئەستايىدىل ئوقۇش، يادلاش

25. گۈزەل ئەخلاق

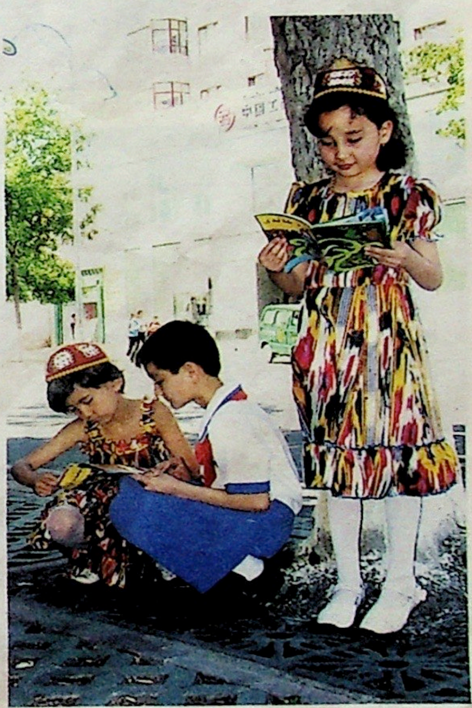

دەرستىن سىرتقى ئۆگىنىش

www.uyghurkitap.com

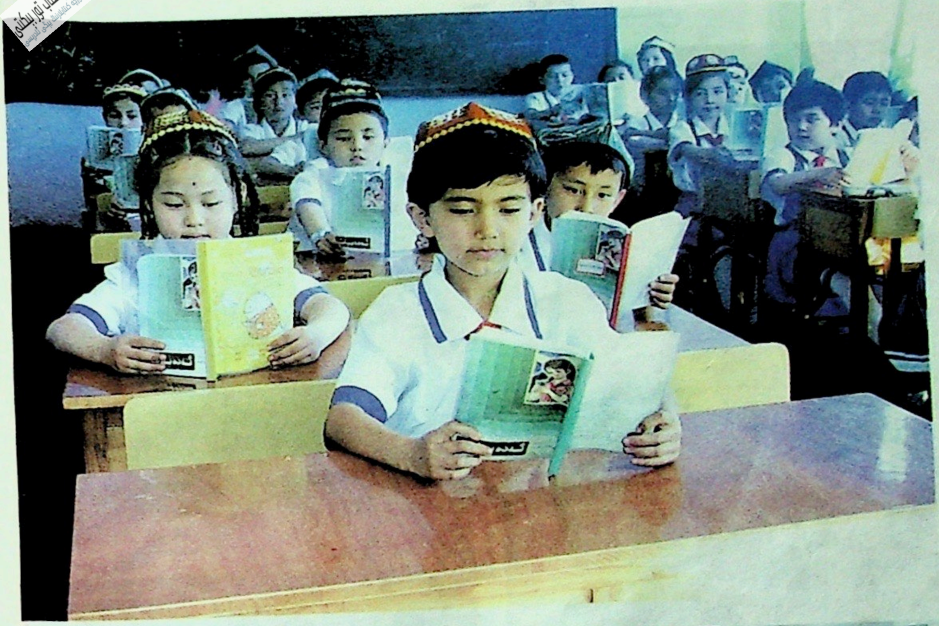

بىرىنچى بۆلەك

ئالتۇن كۈز

يازنىڭ تومۇز كۈنلىرى ئاياغلىشىۋىدى، سالقىن كۈز كۈنلىرىگە قەدەم قويدۇق. كۈز مەنزىرىسى ھەقىقەتەن گۈزەل ئىكەن. ئۇ خۇددى ئاجايىپ چىرايلىق رەسىملەرگە ئوخشايدىكەن.

1. كۈز سەيلىسى

١٥. قىسىم ئۇقۇدى.

كۈز پەسلى كەلدى. ئەتراپ ئالتۇن رەڭگە پۈركەندى. بىز مۇئەللىمنىڭ يېتەكچىلىكىدە كۈز سەيلىسىگە چىقتۇق.

كۆپكۆك ئاسماندا ئاق بۇلۇتلار ئۈزۈپ يۈرەتتى. ئۇلار تۇرۇپ بىر توپ توشقانغا ئايلانسا، تۇرۇپ بىر توپ قوزا سىياقىغا ئۆزگىرەتتى. تۇرنىلار جەنۇبقا ئۇچۇپ كېتىۋاتاتتى.

كېۋەزلىكتىكى ئېچىلغان پاختىلار خۇددى ئاق بۇلۇت يەرگە چۈشۈپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى. ئېتىزلىقتىكى باشاقلىرىنى كۆتۈرەلمەي قالغان قوناق شاخلىرى كۈز شامىلىدا ئىرغاڭلايتتى. مەي باغلىغان ئالما، نەشپۈتلەر يوپۇرماقلار ئارىسىدىن بىزگە كۆز قىسىشاتتى.

بۇ گۈزەل مەنزىرىلەر ساۋاقداشلارنىڭ زوقىنى قوزغىدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى قىن ــ قىنىغا پاتماي چۆپلۈكتە موللاق ئېتىشاتتى، بەزىلىرى چۆپلۈكتىن ئېمىلەرنىدۇر ئىزدەۋاتاتتى، يەنە بەزىلىرى كۆك ئاسمانغا قاراپ ۋارقىرىشاتتى، بىر ـ بىرىنى قوغلىشاتتى، كۈلۈشەتتى. بۇ نېمىدېگەن گۈزەل مەنزىرە، نېمىدېگەن خۇشال كەيپىيات ـ ھە!

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا، راۋان ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ ھەم ئۆزىڭىز ياخشى كۆرگەن قىسمىنى يادلىۋېلىڭ.

ئوقۇتقۇچى

مەنىسىنى سېلىشتۇراي

يازالايمەن

ساۋاقداشلارنىڭ	كېۋەزلىكتىكى	يېتەكچىلىكىدە
ئىرغاڭلايتتى	نېمىلەرنىدۇر	ئىزدەۋاتاتتى

سۆزلىيەلەيمەن

ھاۋا ئاستا ـ ئاستا سوۋۇشقا باشلىدى.

________ئاستا ـ ئاستا ________ .

كېۋەزلىكتىكى ئېچىلغان پاختىلار خۇددى ئاق بۇلۇت يەرگە چۈشۈپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى.

________ خۇددى ________ .

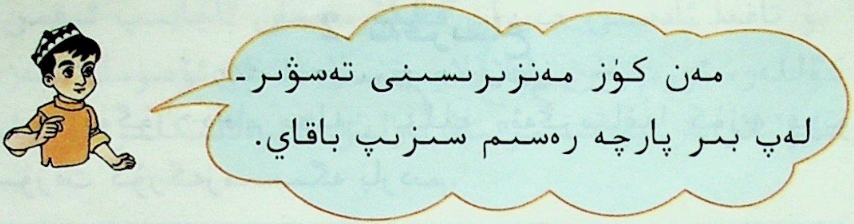
مەن كۈز مەنزىرىسىنى تەسۋىر-
لەپ بىر پارچە رەسىم سىزىپ باقاي.

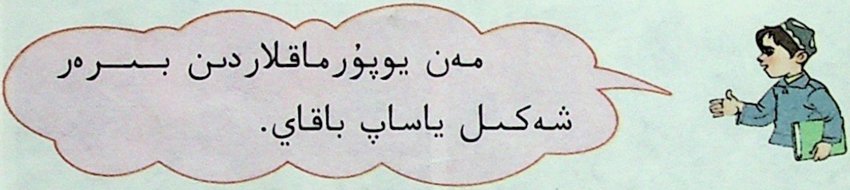
مەن يوپۇرماقلاردىن بىرەر
شەكىل ياساپ باقاي.

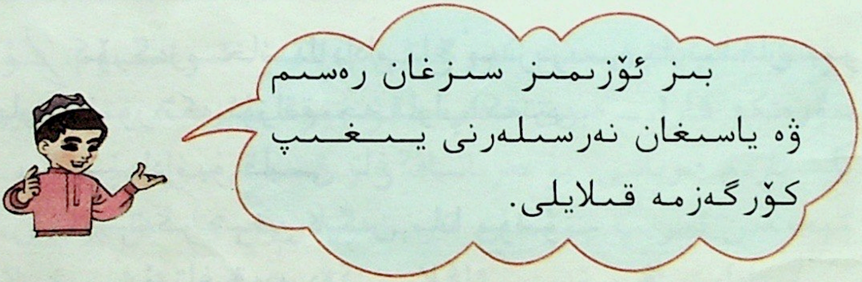
بىز ئۆزىمىز سىزغان رەسىم
ۋە ياسىغان نەرسىلەرنى يىغىپ
كۆرگەزمە قىلايلى.

2. تەڭرىتاغ

بۈگۈن دادام بىللە «تەڭرىتاغدا كۈز» فوتو سۈرەت كۆرگەزمىسىگە باردىم.

كۆرگەزمىخانىدا دادام تاغ مەنزىرىسى تارتىلغان بىر پارچە سۈرەتكە ئۇزاقىچە قاراپ كەتتى.

—دادا، بۇ قايسى تاغ؟

—تەڭرىتېغى دېگەن مانا مۇشۇ.

—بۇ تاغ قەيەردە؟

—يۇرتىمىز شىنجاڭدا. بۇ تاغ ناھايىتى ئېگىز بولغاچقا، تاغ چوققىلىرى قىشمۇ ياز قار - مۇز بىلەن قاپلىنىپ تۇرىدۇ.

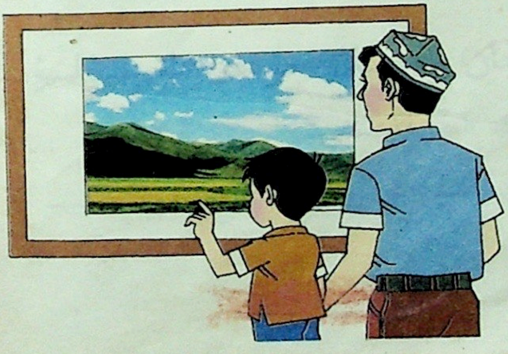

بۇ تاغدا ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئاجايىپ ئېقىن، كۆللەر، ئورمانلار، يايلاقلار، قىممەتلىك ئۆسۈملۈكلەر، ھايۋانلار بار. يۇرتىمىزنىڭ بارلىق گۈزەللىكلىرىنى مانا

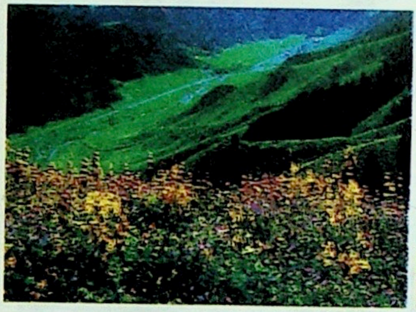

مۇشۇ تەگرىتېغىدىن كۆرگىلى بولىدۇ. ئوغلۇم، بۇ سۈرەتكە قارا، - دېدى دادام، - بۇ يۇرتىمىزدىكى ئانا دەريا — تارىم دەرياسى. بۇ دەريانىڭ بىر قىسىم سۈيىمۇ تەگرىتېغىدىن ئېرىپ چۈشكەن قار - مۇزلاردىن ھاسىل بولغان.

دادامنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، تەگرىتېغىغا بەكلا بارغۇم كەلدى. سۈرەتلەرنى قايتىدىن بىر - بىرلەپ كۆرۈشكە باشلىدىم.

ۋاقتىنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىلمەي قاپتىمەن.

— ئۆيگە قايتايلى، - دېدى دادام.

يولدا كېتىۋېتىپ دادامغا:

— دادا، مەن چوڭ بولسام چوقۇم فوتوگراف

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

بولىمەن. تەڭرىتېغىدىكى ئاپئاق چوققىلارنى، چوڭقۇر جىلغىلارنى، ئېقىن، كۆللەرنى، يايلاقلارنى، يايلاقلاردا ئوتلاپ يۈرگەن قوي، كالا، ئاتلارنى، رەڭگارەڭ ياۋا گۈل- لەرنى، ئۇچۇپ يۈرگەن كېپىنەك، ھەسەل ھەرىلىرىنى، ياپيېشىل ئورمانلارنى، قۇشلارنى، ئېيىق، بۆرىلەرنى سۆرەتكە تارتىۋېلىپ مەنمۇ بىر كۆرگەزمە ئۆتكۈزد- مەن، — دېدىم.

— ياراىسەن ئوغلۇم! — دېدى دادام.

ئوقۇڭ

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغ- را، راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

مەنىسىنى سېلىشتۇراي

چوڭقۇر	ئاستى	قىش
تېيىز	ئۈستى	ياز

تۇتاشتۇرالايمەن

ئاپئاق	جىلغىلار
چوڭقۇر	ئورمانلار
رەڭگارەڭ	كۆللەر
ياپيېشىل	ياۋا گۈللەر
سۇپسۇزۇك	چوققىلار

مەن بىلىدىغان تاغلارنىڭ نا-
مىنى ئېيتىپ بېرەي.

تاغ مەنزىرىلىرى رەسىملى-
رىنى يىغىپ باقايلى.

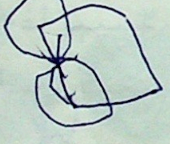

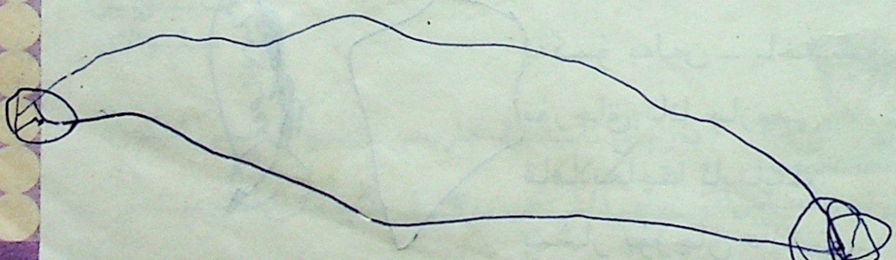

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

3. ئۆسۈملۈكتە چارە كۆپ

قۇش ۋە ھايۋان بالىسى،
بارالايدۇ ھەرياققا.
ئۆسۈملۈكلەر قانداقچە،
كېتەلەيدۇ يىراققا؟

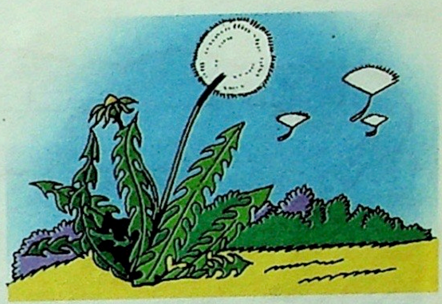

بالىلىرىغا مامكاپ،
راستلاپ بېرەر پاراشوت.
غۇر ـ غۇر شامال ئۇلارنى،
ئېلىپ كېتەر يۇرتمۇ يۇرت.

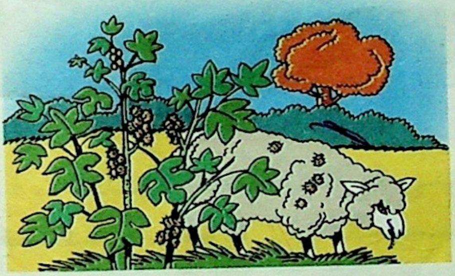

بۇدۇشقاقنىڭ بالىسى،
تىكەن قاسراق كېيىدۇ.
ھايۋانلارغا يېپىشىپ،
كەڭ دالىغا كېتىدۇ.

بەكمۇ بەلەن ـ ياخشىدۇر،
پۇرچاق ئانا چارىسى.
قاقلانغاچقا ئاپتاپقا،
پىشار پۇرچاق دانىسى.

يېرىلغاندا دانلىرى،
پۇرچاق تاقلار ـ سەكرىشەر.
ئايرىلىشىنىڭ ئالدىدا،
ئانىغا خوش دېيىشەر.

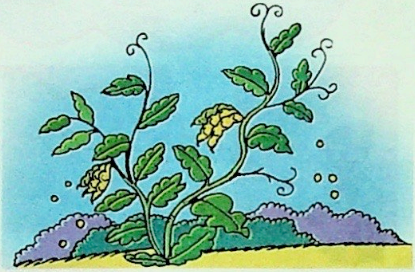

ئۆسۈملۈكتە چارە كۆپ،
ئىشەنمىسەڭ سىنچىلا.
بۇ ھېكمەتنى بىلمەيسەن،
ئەگەر بولساڭ بىپەرۋا.

ئوقۇڭ

شېئىرنى توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق دېكلاماتسىيە قىلىپ ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ ھەم يادلىۋېلىڭ.

مەنىسىنى بىلىۋالاي

پۇرچاق ئانىسىنىڭ چارىسى بەكمۇ ياخشى ئىكەن.

سۆزلىيەلەيمەن ______ بەكمۇ ______ .

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

مەن ئۆسۈملۈكلەرگە سىنچىلاپ قارىدىم.

______ سىنچىلاپ ______.

سەن بۇ ئىشتا بىپەرۋالىق قىلما.

______ بىپەرۋالىق ______

شېئىرنىڭ ئاخىرقى ئۈچ كۇپ-
لېتىنى يادقا يېزىڭ.

مەن باشقا ئۆسۈملۈكلەرنىڭ ئۇ-
رۇق تارقىتىش ئۇسۇلىنى بىلمەن،
سىلەرگە سۆزلەپ بېرەي.

مەشىق باغچىسى

بەزى سۆزلەرنىڭ مەنىسى ئۆزئارا يېقىن ئىكەن.

گۈزەل	مەنزىرە	چارە	كەڭ
چىرايلىق	كۆرۈنۈش	ئامال	چەكسىز

بەزى سۆزلەرنىڭ مەنىسى ئۆزئارا قارىمۇ قارشى ئىكەن.

پىششىق	ئىچى	يېقىن	يورۇق
خام	سىرتى	يىراق	قاراڭغۇ

مەن كۆپ بوغۇملۇق سۆزلەر-
دىن يەنە بىر نەچچىنى يازماقچى.

كۆرگەزمىخانا

ئاپتاپپەرەس

شامالدۇرغۇچ

ئىتتىپاقلىق

www.uyghurkitap.com

مۇۋاپىق سۆزلەرنى
تولدۇرالايمەن

( )
( )
( )
كۆز

( )
( )
( )
شامال

كۆچۈرۈۋالاي
ئىسىمدە ساقلاي

باھاردىكى ھەرىكەت — كۆزدىكى بەرىكەت.

دېكلاماتسىيە
قىلالايمەن

كۆز ناخشىسى

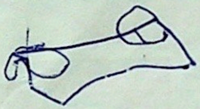

چاقنار ئالتۇن ياپراقلار،
جىمىر - جىمىر.
قۇشلار ناخشا ئېيتماقتا،
ۋىچىر - ۋىچىر.

ئاقار دەريانىڭ سۈيى،
ئويناق - ئويناق.
دەرەخلەردىن چۈشمەكتە،
سارغۇچ ياپراق.

ناخشا ئېيتار تەبىئەت،
جىم تۇرماستىن.
كۆزنىڭ خېتى كەلمەكتە،
ئۈچۈپ شاختىن.

تەبرىكلەشنى ئۆگىنىۋېلىش

ئوقۇتقۇچىلار بايرىمى يېتىپ كەلدى. مەن بىر ئاتكرىتكا ياساپ، مۇئەللىمگە سوۋغا قىلاي. ئاتكرىتكىغا نېمىلەرنى يازسام بولار؟ نېمىلەرنى يازماقچى بولغانلىقىمنى ئالدى بىلەن ساۋاقداشلىرىمغا سۆزلەپ بېرەي، ئاندىن يازاي.

ھۆرمەتلىك خانىقىز مۇئەللىم:

بايرىمىڭىزغا مۇبارەك بولسۇن.

ئوقۇغۇچىڭىز: تۇمۇت

2004 - يىل 10 - سېنتەبىر

ئوقۇتقۇچىڭىزغا ئاتكرىتكىنى بەرگەن ۋاقتىڭىزدا، ئوقۇتقۇچىڭىز بىلەن نېمىلەرنى دېيىشتىڭىز؟ سۆزلەپ بېقىڭ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بىزنىڭ ئەسەرلىرىمىز

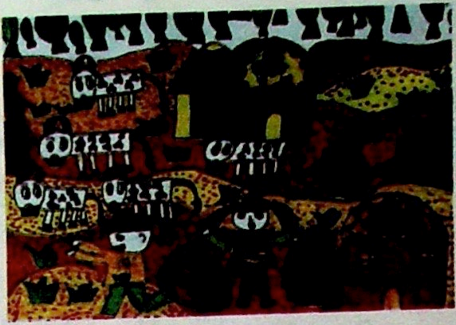

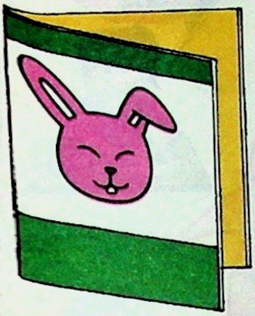

بايرىمىڭىزغا مۇبارەك بولسۇن

يوپۇرماقتا ياسالغان خەتكۈچ.

يوپۇرماقتىن ياسالغان رەسىم.

غازاڭلاردىن چاق ياساپ،
كۆز كەلمەكتە بۇ ياقتا.
تۈرنىلارغا ئەگىشىپ،
ياز قاچماقتا يىراققا.

ئىككىنچى بۆلەك

مەكتەپ تۇرمۇشى

ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىمىزدا، دەرسخانىنىڭ ئىچى- سىرتىدا نۇرغۇن ئۇنتۇلغۇسىز ئىشلار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. مەكتەپ تۇرمۇشى نەقەدەر مول ۋە رەڭگارەڭ - ھە!

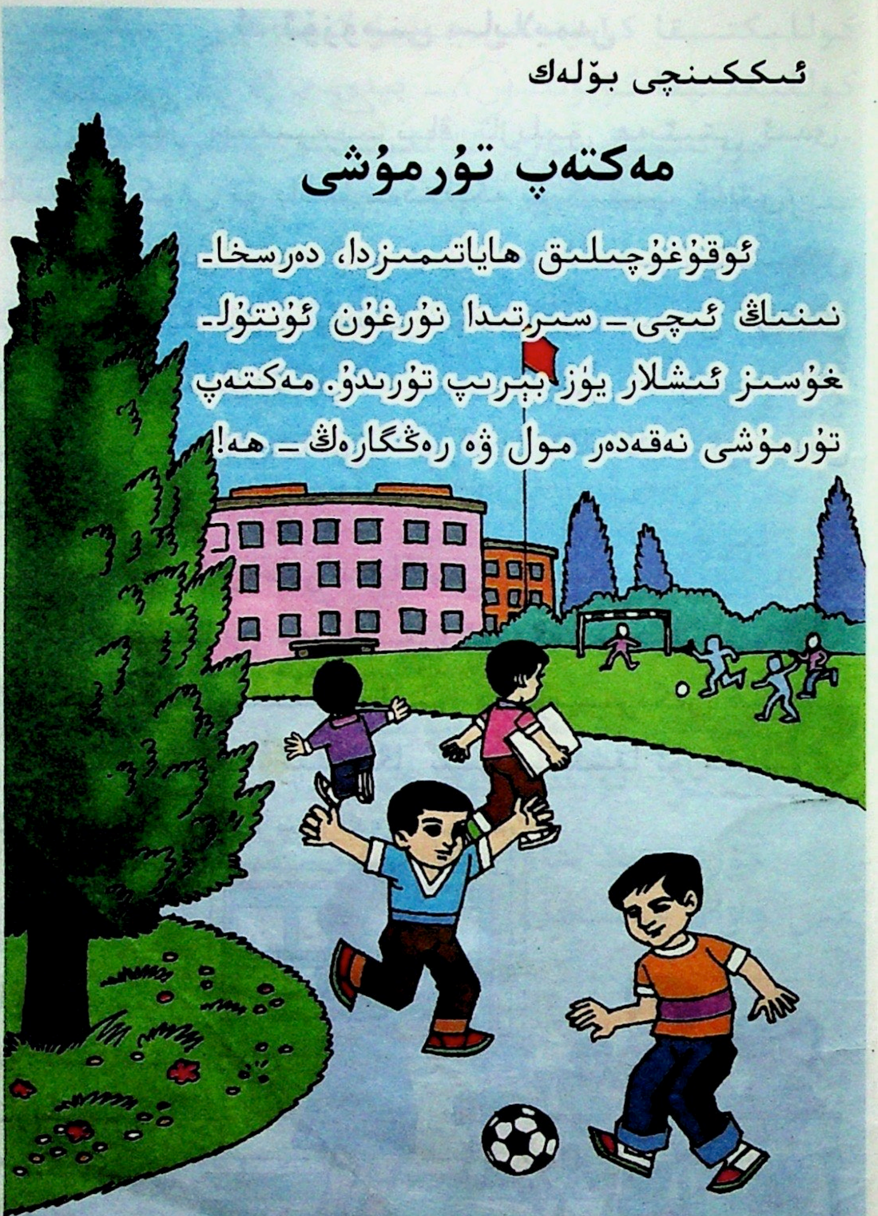

www.uyghurkitap.com

4. ئۆزۈمنى سايلايمەن

قەيسەر سىنىپىمىزنىڭ تازىلىق ھەيئىتى ئىدى. ئالدىنقى كۈنى ئۇ باشقا مەكتەپكە يۆتكىلىپ كەتتى.

بۈگۈنكى سىنىپ يىغىنىدا مۇئەللىم يېڭىدىن تازىلىق ھەيئىتى سايلاشنى ئۇقتۇردى. كىمنى سايلاش كېرەك؟ سىنىپ ئىچى جىمىپ كەتتى. ساۋاقداشلار بىر - بىرىگە قارىشاتتى.، جۈرئەت ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ:

— مەن ئۆزۈمنى سايلايمەن، — دېدى.

ھەممەيلەن ھەيرانلىقتا ئۇنىڭغا تىكىلدى. مۇئەللىم ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، كۈلۈمسىرىگەن ھالدا:

— جۈرئەت، ئېيتىڭا، سىز نېمىشقا ئۆزىڭىزنى سايلايسىز؟ — دەپ سورىدى. جۈرئەت:

— مەن قەيسەر بىلەن يېقىن دوست. ئۇ تازىلىقنى، ئەمگەكنى سۆيەتتى،

كوللېكتىپقا كۆيۈنەتتى. مەنمۇ ئەمگەكنى سۆيىمەن، كوللېكتىپقا كۆيۈنىمەن، ــ دېدى.

جۇرئەتنىڭ سۆزى ئاياغلىشىشى بىلەن تەڭ، قىزغىن چاۋاك چېلىندى.

ئوقۇك

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

سۆزلىيەلەيمەن

ئۇ ئەمگەكنى سۆيەتتى، مەنمۇ ئەمگەكنى سۆيىمەن.

______، مەنمۇ ______.

جۇرئەتنىڭ سۆزى ئاياغلىشىشى بىلەن تەڭ، قىزغىن چاۋاك چېلىندى.

______ بىلەن تەڭ، ______.

ئويلىنىپ سۆزلەپ باقاي

1. نېمە ئۈچۈن جۇرئەتنىڭ سۆزى ئاياغلىشىشى بىلەن تەڭ، قىزغىن چاۋاك چېلىندۇ؟

2. سىنىپىڭىزدا ھەيئەتلەرنى قايتا سايلاشقا توغرا كەلسە، كىمنى سايلايسىز؟ قارىشىڭىزنى سۆزلەپ بېقىڭ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

5. قىزىلگۈل

11- ھەشەم تۇقۇدى.

مۇئەللىمنىڭ بېغىغا،
تۇيدۇرماي كىرسەك دەيمىز.
دېرىزىسى تۈۋىگە،
قىزىلگۈل تىكسەك دەيمىز.

تىككەن گۈللەر ئەي بولۇپ،
شاخلاپ كۆركەم بوي تارتسا.
گۈلنى كۆرۈپ مۇئەللىم،
كۆڭلى يايراپ خۇش بولسا.

گۈل ياپرىقى شامالدا،
شىلدىرلىغان چاغلاردا.
بىزنى ناخشا ئېيتتى دەڭ،
بىر يېقىملىق ئاھاڭدا.

ئېچىلغان ھەر غۇنچىنى،
كۈلكىمىز دەپ بىلگەيسىز.
ئەجرىڭىزگە بىلدۇرگەن،
رەھمىتىمىز دېگەيسىز.

يۇلتۇز كەتتى ئۇيقۇغا،
سىزمۇ ئارام ئالغايسىز.
پۇراپ گۈلنىڭ ھىدىنى،
شېرىن چۈشلەر كۆرگەيسىز.

ئوقۇڭ

شېئىرنى توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق دېكلاماتسىيە قىلىشنى مەشىق قىلىڭ ھەم شېئىرنىڭ 1 - ، 2 - كۇپلېتىنى يادلىۋېلىڭ.

يازالايمەن

قىزىلگۈل

دېرىزىسى

شىلدىرلىسا

رەھمىتىمىز

مەنىسىنى سېلىشتۇراي

ئەجرى	ناۋادا	شېرىن	ھىدى
ئەمگىكى	ئەگەر	تاتلىق	پۇرىقى

شېئىرنىڭ ئۆزىڭىز ياقتۇرغان بىر كۇپلېتىنى جۈملە شەكلىگە ئايلاندۇرۇپ يېزىڭ.

مۇئەللىمگە يۈرەك سۆزلىرىمنى ئېيتىپ باقاي.

6. بىر مىنۇت

سائەت جىرىڭلىدى، ئەلى تاتلىق ئۇيقۇدىن ئويغاندى. ئۇ كۆزىنى ئۇۋۇلاپ تۇرۇپ: «بىر مىنۇت يېتىۋالاي، بىر مىنۇتقا مەكتەپكە كېچىكىپ قالماسمەن» دېدى-دە، سوزۇلۇپ ياتتى.

بىردەمدىن كېيىن ئەلى ئورنىدىن تۇرۇپ، يۈزىنى يۇدى. ناشتا قىلىپ بولۇپ، سومكىسىنى ئېسىپ مەكتەپكە ماڭدى. ئۇ تۆت كوچا ئېغىزىغا كەلگەندە، پىيادىلەر يولىنىڭ يېشىل چىرىغى ئۆچۈپ قىزىل چىرىغى يېنىپ قالدى. «ھەي، بىر مىنۇت بالدۇر كەلسەم بوپتىكەن» دېدى ئۇ ئۆزىگە ئاچچىقلاپ.

ئۇ يېشىل چىراغنىڭ يېنىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتتى. يېشىل چىراغ ياندى. ئۇ يولدىن ئۆتۈپ، بېكەتتە توختىغان ئاپتوبۇسقا قاراپ يۈگۈردى. بېكەتكە

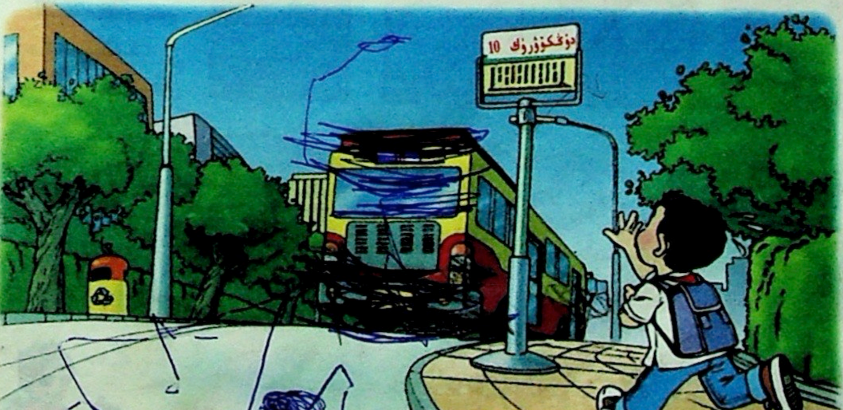

يېتىپ باراي دېگەندە، ئاپتوبۇس مېڭىپ كەتتى. «ھەي، بىر مىنۇت بالدۇر ماڭغان بولسامچۇ!» دېدى ئۇ قاتتىق تېرىكىپ.

ئۇ تېخىمۇ تىت ـ تىت بولۇپ، كېيىنكى ئاپتوبۇسنى ساقلاپ تۇردى. بىر مىنۇت، ئىككى مىنۇت... ۋاقىت ئۆتمەكتە، لېكىن قېرىشقاندەك ئاپتوبۇسنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئەلى مەكتەپكە قاراپ ئۇچقاندەك يۈگۈردى.

مەكتەپكە كەلگەندە دەرس باشلىنىپ بولغانىدى. ئۇ قورۇنغان ھالدا سىنىپ ئىشىكىنى چەكتى. ئەلى سىنىپقا كىرىپلا قىزىرىپ كەتتى. مۇئەللىم قولىدىكى سائىتىگە قاراپ قويۇپ:

— ئەلى، توپتوغرا يىگىرمە مىنۇت كېچىكتىڭىز، — دېدى ـ دە، باشقا گەپ قىلماستىن ئولتۇرۇشقا

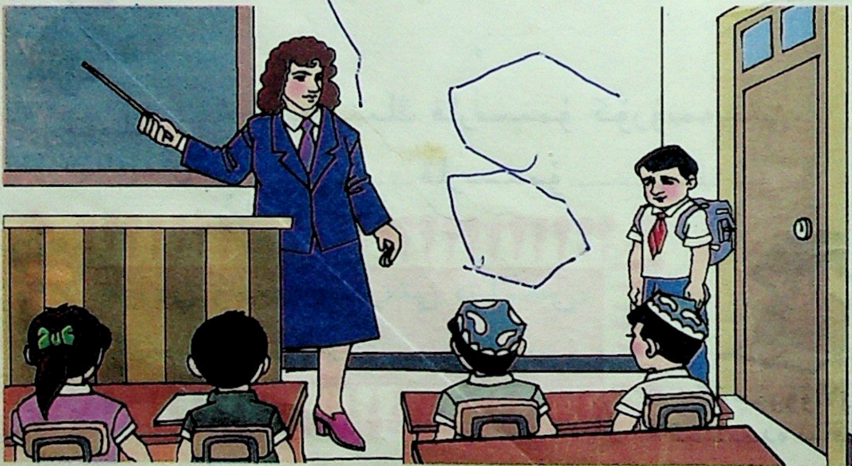

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

رۇخسەت قىلدى.

ئەلى ئورنىغا بېرىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ يۈزى ئوت بولۇپ يېنىۋاتاتتى، ئىچىدە: «بىر مىنۇت ... ھەي، بىر مىنۇت ...» دەپ تەكرارلايتتى.

ئوقۇڭ

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

مەنىسىنى بىلىۋالاي

تاقەتسىزلىك بىلەن | قېرىشقاندەك | يۈزى قىزىرىش

تىت ـ تىت بولۇش | قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى

جۈملە تۈزىيەلەيمەن

ئاپتوبۇسنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

________ قارىسىمۇ ________ .

كۆچۈرۈۋالاي ئېسىمدە ساقلاي

ھۇرۇن ۋاقىت قەدرىنى بىلمەس،
ئۆتكەن ۋاقىت قايتىپ كەلمەس.

ۋاقتىڭ كەتتى ـ بەختىڭ كەتتى.

ۋاقىت ـ زور بايلىق.

ئەلىنىڭ كىچىكىپ قېلىشىغا
نېمە سەۋەب بولدى؟ بۇنىڭغا قانداق
قارايسىز؟

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

مەشىق باغچىسى

مەنىلىرى ئۆزئارا يېقىن سۆزدىن
يەنە بىرنەچچىنى بىلىۋالدىم. ئۇلار ...

مەنىلىرى ئۆزئارا قارىمۇقارشى
بولغان سۆزدىن يەنە بىرنەچچىنى بى-
لىۋالدىم. ئۇلار...

سۆزلەرنى قۇردىن قۇرغا كۆ-
چۈرۈپ يېزىشنى ئۆگىنىۋالدىم.

ئاسمان	ئاپتوبۇس	ئەمگەكچى
ئاس -	ئاپتو -	ئەم -
-مان	بۇس	گەكچى

ئۆلگە بويىچە تۆۋەندىكى سۆزلەرگە جۈملە تۈزۈڭ. تۈزگەن جۈملىڭىز تۆت ئامىلنى ئۆز ئىچىگە ئالسۇن.

بېرىلگەن سۆزلەر: يۈگۈرۈش ئوقۇش كۆرۈش يېزىش

ئۆلگە: مەن چۈشتىن كېيىن قىرائەتخانىدا گېزىت ئوقۇدۇم.
(ئادەم) (ۋاقىت) (ئورۇن) (ئىش)

كۆچۈرۈۋالاي
ئېسىمدە ساقلاي

مەن ئەزەلدىن بىر مىنۇت ۋاقىتنىمۇ ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان ناھايىتى ئاز ۋاقىت دەپ قارىغان ئەمەس.

—— دارۋىن

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

مەكتەپ

ئوقۇيالايمەن
يادلىيالايمەن

مەكتەپ قوينى بەك ئىللىق،
گۈزەل باغقا ئوخشايدۇ.
ئۇستازىم بار مېھرىبان،
ئۆز ئانامغا ئوخشايدۇ.

ساۋاقداشلار تىرىشچان،
ئۆگىنىمىز بىرلىكتە.
كۈندىن - كۈنگە ئۆرلەيمىز،
ئالغا بېسىپ ئۆملۈكتە.

داۋاملاشتۇراي

ھەربىيلەر ئېيتىدۇ: ۋاقىت — غەلىبە.
دوختۇرلار ئېيتىدۇ: ۋاقىت — ھايات.
دېھقانلار ئېيتىدۇ: ۋاقىت — ئاشلىق.
ئوقۇغۇچىلار ئېيتىدۇ: ۋاقىت — بىلىم

مەكتەپتىكى پائالىيەتلىرىمىز

ئاغزاكى
ئالاقە

رەسىم-
دىكى ھەربىر
بالىنىڭ نېمە
قىلىۋاتقانلى-
قىنى سۆزلەپ
بېقىڭلار.

www.uyghurkitap.com

ئۈچىنچى بۆلەك

يۇرتۇم

ۋەتەن بىزنىڭ ئانىمىز، بىز ۋەتىنىمىزنى، ئانا يۇرتىمىزنى سۆيىمىز. ئانا يۇرتىمىزدىن پەخىرلىنىمىز.

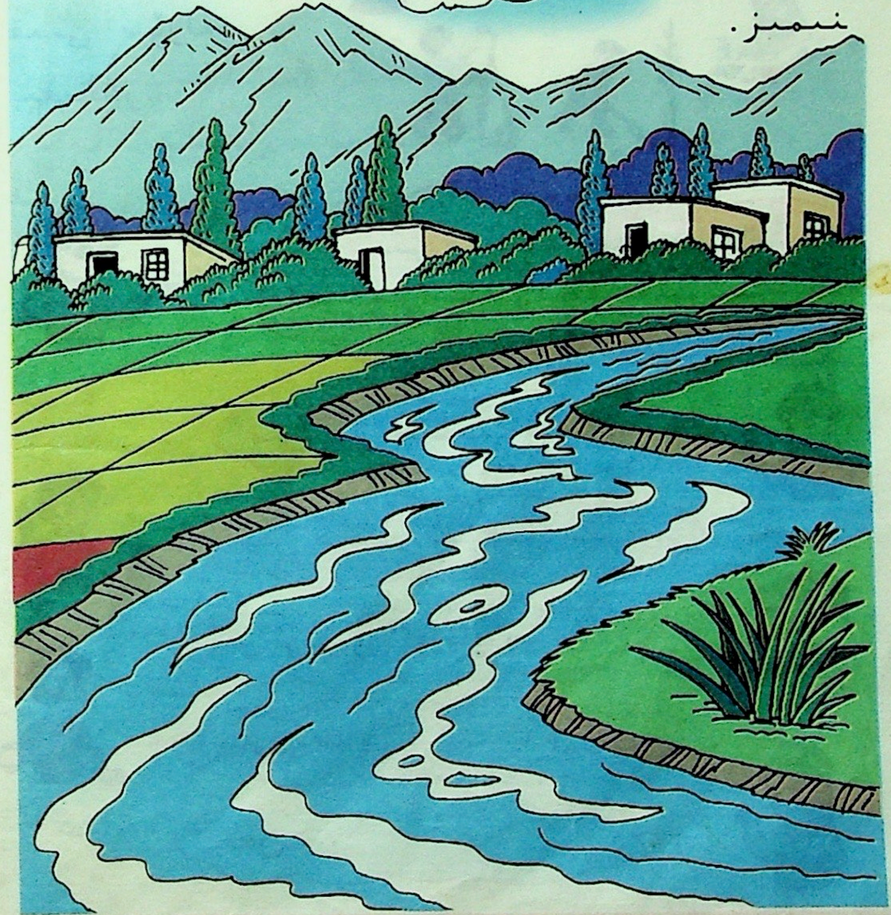

2005-9-19 ،5- قىسىم ئوقۇدى

7. مەھەللەم

5- قىسىم ئوقۇدى،

مەن دائىم مەكتەپتىن قايتقىنىمدا كىچىك بازاردىن ئۆتۈپ، ئۆستەڭ ياقىلاپ ماڭىمەن. بۇ يول دەلدەرەخلەر ئارقىلىق مەھەللەمگە تۇتىشىپ تۇرىدۇ.

يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئۆيلەر ئاپئاق ئاقارتىلغان. يولنىڭ سول تەرىپىدە سالقىن ئۆستەڭ، ئۆستەڭ قىرىدا قاتار ئاق تېرەكلەر بار. مەھەللىمىزنىڭ ئايىغى دەرياغا تۇتىشىدۇ. ھەر كۈنى سەھەردە مەكتەپكە ماڭغاندا، مەھەللىمىزدىكى ئانىلارنىڭ كوچىغا سۇ سېپىۋاتقانلىقىنى كۆرىمەن. چۈشتە مەھەللىمىز بۆلەكچىلا جانلىنىپ كېتىدۇ. مەكتەپتىن قايتقان تۈپ - توپ

بالىلار ئۆيلىرىگە تارايدۇ. ئۇلار قۇشقاچ بالىلىرىدەك چۇۋۇرلىشىپ، كېيىكتەك سەكرىشىپ ئۆتكەندە، مەھەللىمىز كۆڭۈللۈك بالىلار دۇنياسىغا ئايلىنىدۇ. بىز ئوينىغان «ياغلىق تاشلاش»، «ئاق تاش، كۆك تاش»، «قارا - قارا قۇشلارىم»، «ۋاللەي»، «مۆكۈشمەك» قاتارلىق ئويۇنلار مەھەللىمىزنى تېخىمۇ جانلاندۇرۇۋېتىدۇ.

مەن مەھەللەمگە بەك ئامراق. مەھەللەمنىڭ داۋاملىق مۇشۇنداق شاد - خۇرام بولۇشىنى خالايمەن.

ئوقۇڭ

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا ئۈنلۈك، راۋان ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

قۇردىن قۇرغا
كۆچۈرۈپ يازالايمەن

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا،
رەڭگىرويىڭ سامان بولماس.

كۆچۈرۈۋالاي
ئېسىمدە ساقلاي

www.uyghurkitap.com

ئۆز مەھەللەم توغرىسىدا سۆز-
لەپ باقاي ۋە سۆزلىگىنىمنى بىر-
نەچچە جۈملە قىلىپ يېزىپ باقاي.

بىز بىرلىكتە مەھەللىمىزدىكى
قىزىقارلىق ئويۇنلارنى ئويناپ باقايلى.

ئاق تاش، كۆك تاش،
دەريا بويى سۈزۈك تاش.
سېنىڭ بىلەن مەن ئاداش،
ئوينايدىغان بالىلار بارمۇ؟
… …

8. ئۈرۈمچى

ئۈرۈمچى — شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ مەركىزى، مەدەنىيەت، مائارىپ بۆشۈكى، سانائەت قاتناش تۈگۈنى ۋە سودا-ساياھەت شەھىرى. ئۈرۈمچىدە خەلق مەيدانى، خەلق سارىيى، خەلق تىياتىرخانىسى، پەن-تېخنىكا سارىيى، تەنتەربىيە سارىيى، مۇزېي، دۆڭكۆۋرۈك خەلقئارالىق چوڭ بازىرى، شىنجاڭ مىللەتلەر كوچىسى قاتارلىق داڭلىق ئورۇنلار بار.

ئۈرۈمچىدە يەنە بالىلار ئىستىراھەت باغچىسى، خەلق باغچىسى، سۇ ئۈستى باغچىسى، ھايۋانات باغچىسى، ئۆسۈملۈكلەر باغچىسى قاتارلىقلار بولۇپ، بايرام كۈنلىرى باغچىلار ئادەم دېڭىزىغا ئايلىنىدۇ.

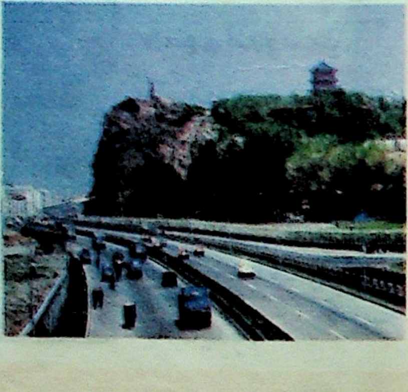

ئۈرۈمچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قىزىلتاغ ھەيۋەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. ئىلگىرى ئۇ قىپقىزىل تاشلىق تاغ بولغاچقا، «قىزىلتاغ» دەپ ئاتالغان، ھازىر يېشىللىقتا

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

پۇركەنگەن قىزىلتاغ باغچىسىغا ئايلاندى.

ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ قاتناش تەرەققىياتى ناھايىتى تېز. ئاپتوموبىللار كۆپەيمەكتە، يوللار كېڭەيتىلمەكتە، ستېرېئولۇق كۆۋرۈك، يەر ئاستى ئۆتۈشمە يوللار ياسالماقتا. ھەيۋەتلىك ھەم كۆركەم زامانىۋى بىنالار كەينى - كەينىدىن قەد كۆتۈرمەكتە. يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى قاتار كەتكەن دەل - دەرەخلەر ۋە رەڭگارەڭ گۈللەر ئۈرۈمچىنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشماقتا.

ئۈرۈمچى خەلقى ئەقىل - پاراسەتلىك، ئىشچان، مېھماندوست. بۇ شەھەردە ھەر مىللەت خەلقى ئىناق ۋە خۇشال - خۇرام ياشايدۇ.

ئوقۇڭ

تېكىستنى ئۈنلۈك، راۋان ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

ئاڭلاپ يازالايمەن

تەرەققىياتى	ئاپتوموبىللارنىڭ	رايونىمىزنىڭ
تىياتىرخانىسى	ستېرېئولۇق	

ئوقۇپ سېلىشتۇراي

ھەيۋەتلىك — ھەشەمەتلىك

ئازادە — كەڭ — كۆشادە

تېز — ئىتتىك، ئىلدام

پۈركەنگەن — ئورالغان، قاپلانغان

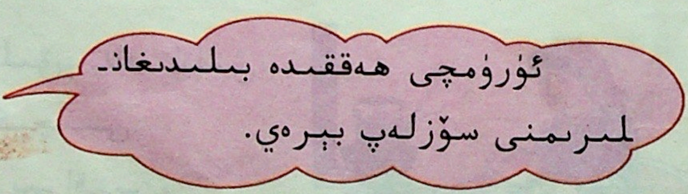

9. قىش كېچىسى

تاتلىق، تاتلىق، بەك تاتلىق،
قىشنىڭ كېچىسى.
ئۇۋىسىدىن قوشقاچنىڭ،
كەلمەس چىققۇسى.

تاتلىق، تاتلىق، بەك تاتلىق،
قىشنىڭ كېچىسى.
دېرىزىدە يالتىرار
ئاينىڭ شولىسى.

تاتلىق، تاتلىق، بەك تاتلىق،
قىشنىڭ كېچىسى.
ئاڭلىنىدۇ يىراقتىن،
ئەللەي ناخشىسى.

تاتلىق، تاتلىق، بەك تاتلىق،
قىشنىڭ كېچىسى.
كېلەر قارنىڭ تۈيدۈرماي
لىباس ياپقۇسى.

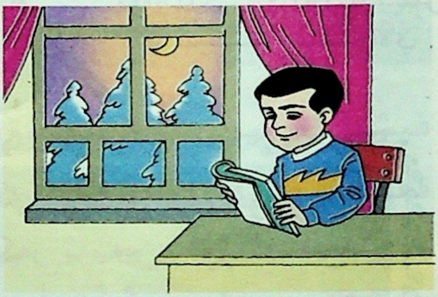

تاتلىق، تاتلىق، بەك تاتلىق،
قىشنىڭ كېچىسى.
كىتاب ئوقار بىر بالا،
قېچىپ ئۇيقۇسى.

www.uyghurkitap.com

ئوقۇڭ
يادلاڭ

شېئىرنى توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق دېكلاماتسىيە قىلىشنى مەشىق قىلىڭ ھەم يادلىۋېلىڭ.

تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ يېقىن مەنىسىنى بىلىۋالاي

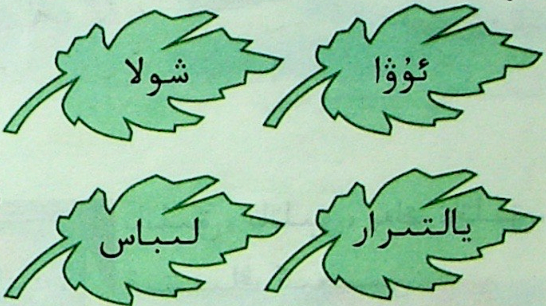

مەن ئېيتاي
سىز تېپىڭ

رەڭگى ئاپئاق ھەم ئۇۋاق،
شېكەر ئەمەس، تۇز ئەمەس.
سۇ بولىدۇ ئېرىسە،
لېكىن ئېتى مۇز ئەمەس.

شېئىرنىڭ ئۆزىڭىز ياقتۇرغان ئىككى كۇپلېتىنى ياد يېزىڭ.

يۇرتىمىزدىكى قىشنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى سۆزلەپ باقايلى.

مەشىق باغچىسى

بەزى سۆزلەرنىڭ مەنىسى ئۆزئارا قارىمۇقارشى ئىكەن.

كۆڭۈللۈك — كۆڭۈلسىز	راست — يالغان	خەتەرلىك — بىخەتەر

ئوقۇپ سېلىشتۇراي

قىشتا ئۈرۈمچى بەك سوغۇق بولىدۇ.

قىشتا ئۈرۈمچىدە قاتتىق سوغۇق بولىدۇ.

قىشتا ئۈرۈمچى ئىنتايىن سوغۇق بولىدۇ.

مەنىسى يېقىن سۆزلەرنى تاللاپ يېزىپ باقاي

داڭلىق، گۈزەل، ئالەم، مەزمۇت

ئۈلگە: ئالەم — جاھان

چىرايلىق — مەشھۇر — مۇستەھكەم

گۈزەل — داڭلىق — مەزمۇت

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

سۆزلىيەلەيمەن

بۇ گۈللۈك ھەقىقەتەن چىرايلىق ئىكەن، مەن بۇ گۈللۈكنى تەسۋىرلەپ سۆزلەپ باقاي.

ئۈرۈمچى ھەقىقەتەن ______ ئىكەن،

مەن ______ .

مۇۋاپىق سۆزلەرنى قويالايمەن

كۈمۈشتەك ______

ھەيۋەتلىك ______

گۈزەل ______

كۆڭۈللۈك ______

ئاپئاق ______

تۈرلۈك ______

ئىخچام يازالايمەن

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى بىزنىڭ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز. زامان - زامانلاردىن بېرى ئاتا - بوۋىلىرىمىز مۇشۇ گۈزەل، باي ماكاندا ياشاپ كەلگەن. بىز جۇڭخۇا ئوغۇل - قىزلىرى ۋەتىنىمىزنى قىزغىن سۆيىمىز. ۋەتىنىمىزنى تېخىمۇ ئاۋات، تېخىمۇ باي ۋە كۈچلۈك قىلىپ قۇرۇپ چىقىمىز.

ئاغزاكى ئالاقە

تۆۋەندىكى ئىككى پارچە رەسىمنى سېلىشتۇرۇپ سۆزلەپ باقايلى.

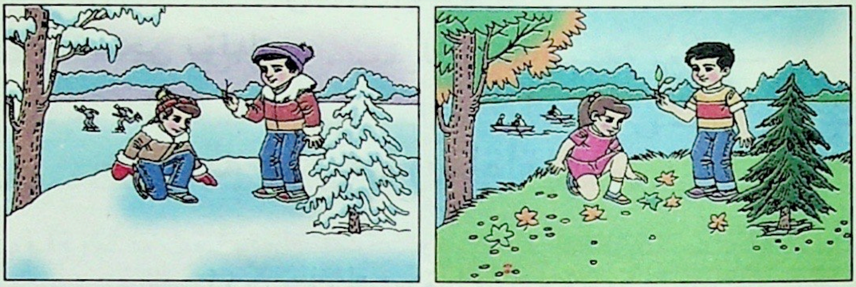

مەنزىرە رەسىملىرىنى توپلاپ سىنىپىمىزنى بېزەيلى.

رەسىمدىكى مىللەتلەرنىڭ نامىنى ئېيتىپ بېرەي.

ئۆزۈم بىلىدىغان بىرەر مىللەت-نىڭ ئۇسسۇلىنى ئويناپ بېرەي.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

تۆتىنچى بۆلەك

تەجرىبە ـ ساۋاق

ئىبرەتلىك سۆزلەر، چۆچەكلەر، مەسەللەر بىزگە ئادەم بولۇشنىڭ يوللىرىنى كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ. بىز ئۇلارنى ئەستايىدىل ئوقۇپ باقايلى!

10. شامال بالا

شامال بالا چوڭ بولۇپتۇ. شامال ئانا:

— بالام، ئېتىزلىققا بارغىن، ئۇ يەردە كىشىلەرگە نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلىپ بېرەلەيسەن! - دەپتۇ.

ئېتىزلىققا كەلگەن شامال بالا بىر چاقپەلەكنىڭ ئاستا ئايلىنىۋاتقانلىقىنى، سۇنىڭ ئۇزۇلۇپ - ئۇزۇلۇپ چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ چوڭقۇر نەپەس ئېلىپ پۈتۈن كۈچى بىلەن پۈۋلەپتۇ، چاقپەلەك غۇيۇلداپ ئايلىنىشقا، سۇ تېز - تېز ئېقىشقا باشلاپتۇ. سۇغا قانغان مايسىلار خۇشاللىقىدىن باشلىرىنى لىڭشىتىپتۇ. شامال بالا بەك خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ.

شامال بالا دېھقانلارنىڭ خاماندا بۇغداي سورۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. شامال ئانچە كۈچلۈك بولمىغاچقا، دېھقانلار ھەرقانچە كۈچىسىمۇ دان بىلەن سامان ياخشى ئايرىلمايۋاتقانىكەن. بۇنى كۆرگەن شامال بالا خامانغا قاراپ پۈۋلەشكە باشلاپتۇ. داندىن ئايرىلغان سامان يىراقلارغا ئۇچۇپتۇ. دېھقانلار شامال بالىغا رەھمەت ئېيتىشىپتۇ.

شامال بالا: «ياخشى ئىش قىلىش بەك ئاسانكەن،

پەقەت كۈچ چىقارسىلا بولىدىكەن» دەپ ئويلاپتۇ.

ئۇ بىر مەيدانغا بېرىپتۇ. ئۇ يەردە بىرنەچچە بالا لەگلەك ئۇچۇرۇۋاتقانىكەن. شامال بالا قاتتىق پۈۋلەپتىكەن، لەگلەكلەر موللاق ئېتىپ كېتىپتۇ، بىردەمدىن كېيىن قارىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. بالىلار تېپىرلىشىپ كېتىپتۇ.

شامال بالا بۇنى بىلمەي، پۈۋلەۋېرىپ كىشىلەرنىڭ يېيىپ قويغان كىيىملىرىنى ئۇچۇرۇۋېتىپتۇ، يول بويىدىكى كۆچەتلەرنى سۇندۇرۇۋېتىپتۇ.

كىشىلەر ئۇنى ئەيىبلەشكە باشلاپتۇ. شامال بالا ئىنتايىن بىئارام بولۇپ: «مەن كىشىلەرگە ياردەم قىلىۋاتسام، ئۇلار نېمىشقا مېنى ئەيىبلەيدۇ؟» دەپ ئويلاپتۇ.

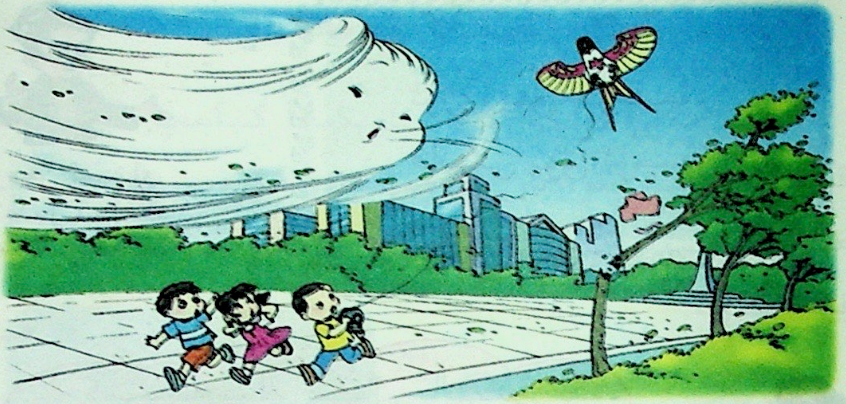

ئوقۇڭ

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

ئوقۇيالايمەن
يازالايمەن

سورۇۋاتقانلىقىنى	ئايرىلمايۋاتاتتى	سۇندۇرۇۋەتتى
ئەيىبلەيدۇ	چىقىرىۋېرىپ	پۇۋلىگەندى

ئوقۇيالايمەن
سۆزلىيەلەيمەن

شامال كۈچلۈك بولمىغاچقا، دېھقانلار ھەرقانچە كۈچىسىمۇ دان بىلەن سامان ياخشى ئايرىلمايۋاتاتتى.

________ ھەرقانچە ________.

ئۇيغۇر كىتاب تورپېكىتى www.uyghurkitap.com

ئۆزى يوق كۆچىدۇ،
قانىتى يوق ئۇچىدۇ.

مەن ئېيتاي
سىز تېپىڭ

كىشىلەرنىڭ شامال بالىسى نېـ-
مىشقا ئەيىبلىگەنلىكىنى بىلىۋالدىم.

5-قىسىم تۈگىدى.

11. ئاچچىق ۋە تاتلىق

بىر كۈنى تۈلكە ئۈزۈم بارىغىغا كېلىپ قاپتۇ. ياقۇتتەك چاقناپ تۇرغان ئۈزۈملەرنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئېغىزىغا سېرىق سۇ يىغىلىپتۇ. ئۇ شۆلگەيلىرىنى ئېقىتقىنىچە:

— بىر ساپاق ئۈزۈم يەۋالسام قانداق ياخشى بولاتتى ھە! — دەپتۇ ـ دە، ئۈزۈملەرگە قولىنى سوزۇپ سەكرەپتۇ. باراڭ ئېگىز بولغاچقا، ئۇ ھەرقانچە سەكرىسىمۇ قولى يەتمەپتۇ. ئاخىرى: «بۇنداق پىشمىغان ئۈزۈملەرنى يەپ نېمە قىلاي» دەپ ئۆز ـ ئۆزىگە تەسەللى بېرىپتۇ.

دەرەخ ئۈستىدىكى تىيىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ: «تۈلكە بەك ئەقىللىق، قارىغاندا بۇ ئۈزۈملەر راستىلا ئاچچىق ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپتۇ.

تىيىن تۈلكىنىڭ ئېيتقانلىرىنى توشقانغا

دەپتۇ. توشقان بۇ گەپنى ئاڭلاپ: «بۇ ئۈزۈملەرنى يې- يىشكە بولمايدىكەن – دە» دەپ ئويلاپتۇ.

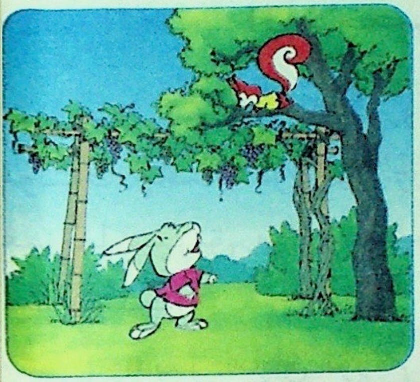

بۇ چاغدا مايمۇن كەپ- تۇ – دە، باراڭغا چاققانلىق بىلەن يامىشىپ چىقىپ ئۈزۈم يېيىشكە باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن توشقان ئالدى- راپ:

–بۇ ئۈزۈملەر بەك ئاچچىق! – دەپ ۋارقىراپتۇ.

مايمۇن كۈلۈمسىرى- گەن ھالدا:

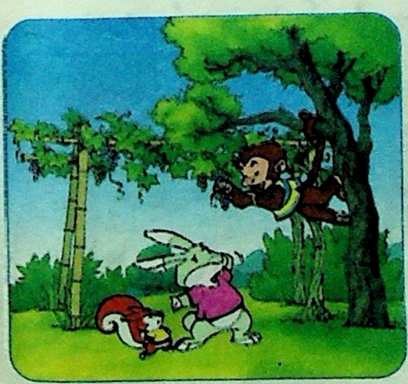

–سەن يەپ باقتىڭ- مۇ؟ – دەپ سوراپتۇ. توش- قان بېشىنى چايقاپ:

–يەپ باقمىدىم، بى- راق تېيىن بەك ئاچچىق، دېگەنىدى، – دەپتۇ.

مايمۇن:

—تىيىن، سەن ئېتىپ باقتىڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

—ئېتىپ باقمىدىم، تۆلكە شۇنداق دېگەنىدى، — دەپتۇ تىيىن.

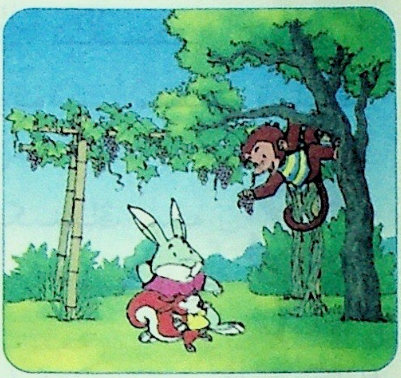

مايمۇن بۇ گەپلەرنى

ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئې-
خىمۇ ھۇزۇرلىنىپ ئۈزۈم
يېيىشكە باشلاپتۇ. بۇنى
كۆرگەن تىيىن بىلەن
توشقان ئۈزۈمنى ئېتىپ
بېقىپتۇ. «پاھ! نېمىدېگەن

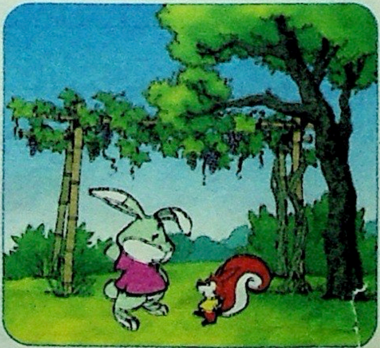

تاتلىق — ھە!» تىيىن بىلەن
توشقان تۆلكىنىڭ نېمە ئۇ-
چۇن بۇ ئۈزۈملەرنى ئاچچىق
دېگەنلىكىنى زادىلا چۈشە-
نەلمەپتۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

روللارغا بۆلۈنۈپ، تېكىستنى توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

ئوقۇغۇچى

جۈملە تۈزىيەلەيمەن

تېپىن بىلەن توشقان تۈلكىنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ ئۈزۈملەرنى ئاچچىق دېگەنلىكىنى زادىلا چۈشىنەلمەپتۇ.

مەن بۇگەپنى زادىلا چۈشىنەلمىسەم .

ئوقۇپ سېلىشتۇراي

مايمۇن باراڭغا ياماشتى.

مايمۇن چاققانلىق بىلەن باراڭغا ياماشتى.

مايمۇن ئۈزۈم يېيىشكە باشلىدى.

مايمۇن ھۇزۇرلىنىپ ئۈزۈم يېيىشكە باشلىدى.

تېپىن تۈلكىنىڭ ئېيتقانلىرىنى توشقانغا دەپتۇ.

سەن تېپىپ باقتىڭمۇ؟

بىر ساپاق ئۈزۈم يەۋالغان بولسام قانداق ياخشى بولاتتى ـ ھە!

جۈملىلەرنى پەرقلەندۈرۈپ ئوقۇيالايمەن

تېكىست مەزمۇنىغا ئاساسەن رول ئېلىپ باقايلى

12. يالغانچى بالا

بۇرۇنقى زاماندا بىر بالا كۈندە تاغقا قوي باققىلى چىقىدىكەن.

بىر كۈنى ئۇ يەنە قوي باققىلى چىقىپتۇ. قويلارنى ئوتلاققا قويۇپ بېرىپ، تۇرۇپ كاللىسىغا، كىشىلەرنى بىر ئەخمەق قىلمايمۇ، دېگەن ئوي كېچىپتۇ ـ دە، پەسكە قاراپ:

ـ بۆرە كەلدى! ۋاي بۆرە كەلدى! ـ دەپ توۋلاپتۇ.

تاغ باغرىدا ئىشلەۋاتقان كىشىلەر يۈگۈرۈپ تاغقا چىقىشسا بۆرە كۆرۈنمىگۈدەك. قويچى بالا بولسا خىرىلداپ كۈلۈپ:

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

—بۆرە كەلمىگەنتى، مەن سىلەرگە چاقچاق قىلىپ قويغان، — دەپتۇ.

ئەتىسى قويچى بالا يەنە ئۇلارنى ئالداپ: «بۆرە كەلدى! بۆرە كەلدى!» دەپ توۋلاپتۇ. كىشىلەر ھاپىلا ـ شاپىلا ئىشلىرىنى تاشلاپ يۈگۈرۈپ چىقسا، يەنە قويچى بالا ئۆزلىرىنى ئالدىغانىكەن. شۇڭا، بۇ قېتىم ئۇلار ئاچچىقتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ تاغدىن چۈشۈپتۇ.

ئۆگۈنى راستىنلا بۆرە كەپتۇ. بۇ قېتىم قويچى بالا «بۆرە كەلدى! بۆرە كەلدى!» دەپ جان ـ جەھلى بىلەن توۋلىغان بولسىمۇ، كىشىلەر، ئۇ يەنە بىزنى ئالداۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ تاغقا چىقماپتۇ. نەتىجىدە بۆرىلەر قويلارنىڭ

ھەممىسىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ.

ساۋاقداش، قېنى دەپ بېقىڭچۇ، كىشىلەر نېمىشقا بۆرىنى قوغلىغىلى تاغقا چىقمىدى؟

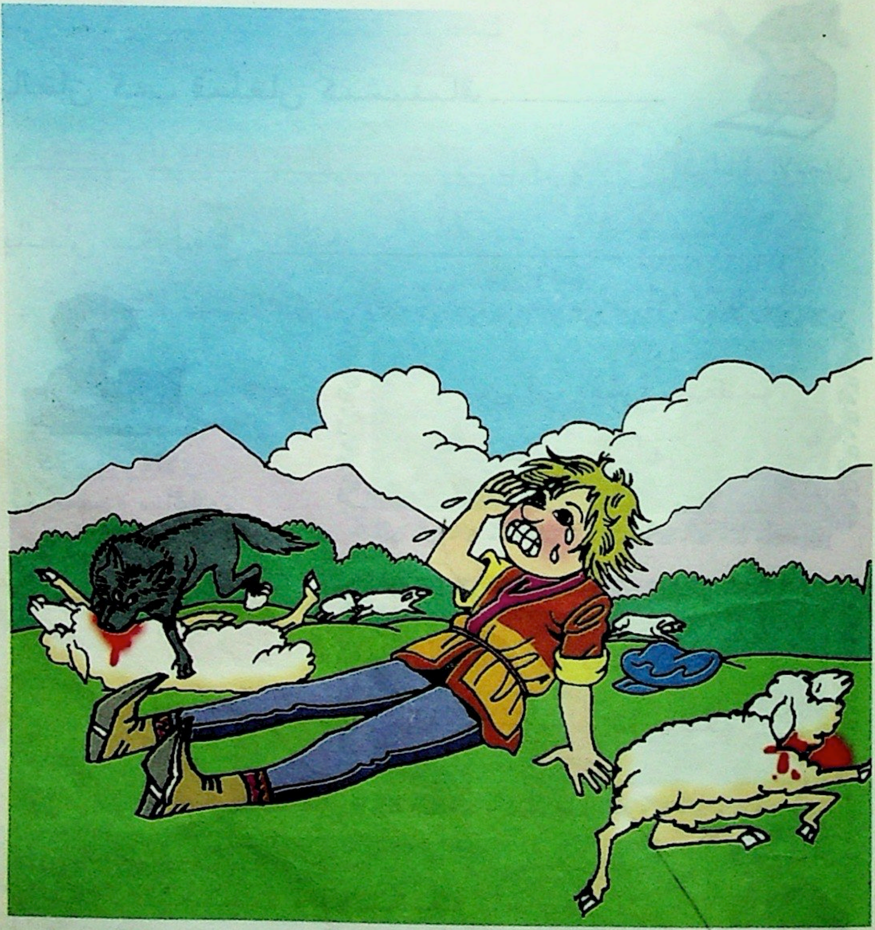

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىمىز.

يالغان گەپ قىلغان كىشىنىڭ ______________ ______________________ .

يالغان سۆزلەش ______________________ .

ئويناپ سۆزلىسەڭمۇ،
ئويلاپ سۆزلە.

يالغانچىغا ئالدانساڭ،
ئۆز ئۆۋالىڭ ئۆزۈڭگە.

تېكىست ۋەقەلىكىگە ئاساسەن
نومۇر ئورۇنداپ باقايلى.

مەشىق باغچىسى

بۇلار ئەدەپ ـ ئەخلاق سۆزلىرى ئىكەن.

ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ياخشىمۇ سىز، مەرھەمەت، رەھمەت، ئەرزىمەيدۇ، ئەپۇ قىلىڭ (كەچۈرۈڭ)...

بۇلار ھاۋارايىدىكى شەرتلىك بەلگىلەر ئىكەن.

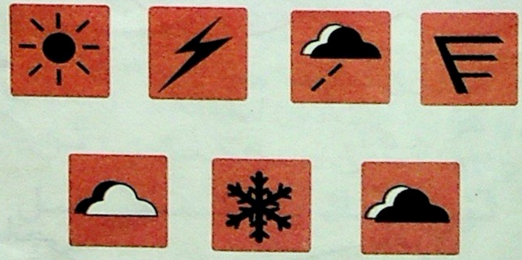

چۈشىنىۋالاي
كۆچۈرۈۋالاي

كۆز بويىماق	بۇگۇنكى ئىشنى ئەتىگە قويماق
قۇلىقى يۇمشاق	گەپ يېمەك
ئاچكۆز	ھەرىكەتتە ـ بەرىكەت

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بوش ئورۇنلارغا مۇۋاپىق سۆز-لەرنى تاللاپ قويالايمەن.

1) مەن دەم ئېلىش كۈنۈمنى خۇشال ئۆتكۈزدۈم.
(بەختلىك، خۇشال، شادلىق)

2) ئۇ ئۆز خاتالىقىنى تونۇدى.
(بايقىدى، كۆزەتتى، تونۇدى)

تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مۇۋاپىق كېلىدىغانلىرىنى ئۆزئارا تۇتاشتۇرالايمەن.

يالغانچى	باغرى
تاغ	كۈلۈش
سۇغا قانغان	پۇۋلەش
خىرىلداپ	مايسىلار
قاتتىق	بالا

رەسىمدىكى ھايۋانلارنىڭ نېمە
قىلىۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ بېقىڭ،
ئاندىن يېزىڭ.

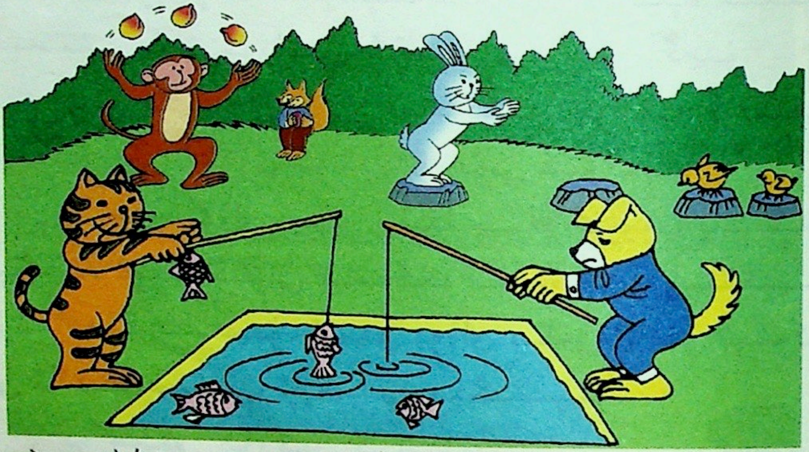

ئوقۇيالايمەن

ئۆزۈڭنىڭ بىلگىنىڭنى قىل

بىر بوۋاي بالىسى بىلەن ئېشەك مىنىپ، بازارغا چىققان ئىكەن، كىشىلەر:

— قاراڭلار خالايىق، بىر ئېشەككە ئىككىسىنىڭ مىنىۋالغانلىقىنى، بىچارە ئېشەككە ئىچىمۇ ئاغرىماپتۇ!

— دېيىشىپتۇ.

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان بوۋاي بالىسىنى ئېشەكتىن چۈشۈرۈۋېلىپ، ئەگىشىپ مېڭىشقا بۇيرۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن كىشىلەر:

— چوپچوڭ ئادەم ئېشەككە مىنىۋېلىپ، كىچىك بالىسىنى ياياق قويۇپتۇ، شۇمۇ ئىشمۇ؟! — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان بوۋاي ئېشەكتىن چۈشۈپ، ئوغلىنى ئېشەككە مىندۈرۈپ مېڭىپتۇ. بۇنى كۆرگەنلەر:

— ھەي بوۋاي، سىز ياشتا چوڭ تۇرۇپ پىيادە مېڭىپ، ئوغلىڭىزنى ئېشەككە مىندۈرۈپ قويسىڭىز يارىشامدۇ؟ — دەپتۇ، ئەمدى بوۋاي بىلەن ئوغلى ئېشەك-نى ئالدىغا سېلىپ ئارقىدىن مېڭىشىپتۇ.

بۇ ھالنى كۆرگەن كىشىلەر:

— يائاللا، نېمانداق گالۋاڭ بوۋاي بۇ! ئېشەك دېگەن مىنىدىغان نەرسە تۇرسا، مىنىۋالماي ياياق كېتىۋاتقى-نىنى! — دەپ زاڭلىق قىلىشىپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان بوۋاي نېمە قىلارنى بىلمەي نەۋرىسىگە قارىغىنىچە تۇرۇپ قاپتۇ.

— بوۋا، خەق نېمە دېسە دەۋەرسۇن، ئۆزىمىزنىڭ بىلگىنىنى قىلمايلىمۇ! — دەپتۇ نەۋرىسى.

ئاغزاكى
ئالاقە

كىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش كېرەك؟

يۇقىرىقى لەتىپىدە بوۋاي زادى كىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىشى كېرەك؟ ئەگەر مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ئەھۋاللارغا يولۇقساڭلار قانداق قىلىسىلەر؟ ئويلىغانلىرىڭلارنى ساۋاقداشلىرىڭلار بىلەن پىكىرلىشىپ بېقىڭلار.

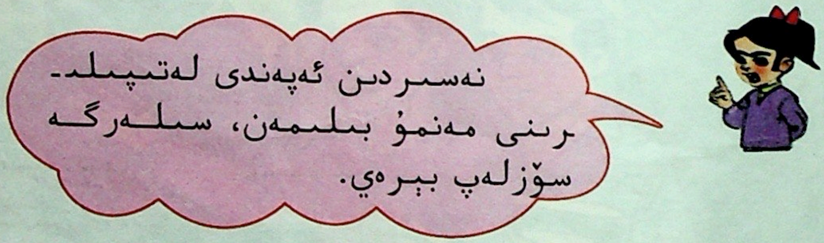

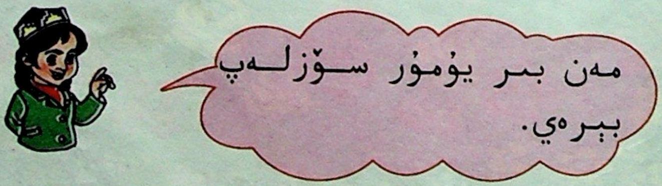

بەشىنچى بۆلەك

تىرىشىش ۋە خاسلىق

بىز يېڭى ئەسىرنىڭ خوجايىنلىرى، لاياقەتلىك خوجايىن بولۇش ئۈچۈن تىرىشىپ ئۆگىنىشىمىز، ئۆزئارا ياردەم بېرىشىمىز، ئېجىل - ئىناق ئۆتۈشىمىز، ئۆز ئىقتىدارىمىزنى جارى قىلدۇرۇشىمىز كېرەك.

13. ساۋات چىقىرىش

لۇتپۇللا كىچىكىدىن تارتىپلا ھېكايە ـ چۆچەك ئاڭلاشقا ئامراق ئىدى. بىر ئاخشىمى، دادىسى ئۇنىڭغا سادىر پالۋاننىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بەردى. لۇتپۇللا ئۇنىڭ تىزىغا جەينىكى بىلەن تايىنىپ، ئىككى قولى بىلەن ئېڭىكىنى تىرىگىنىچە بېرىلىپ ئاڭلىدى. ھېكايە بەك تەسىرلىك ئىدى. لۇتپۇللا ھېكايىنىڭ تۈگەپ كەتكەنلىكىنىمۇ سەزمەي قالدى.

بىرھازادىن كېيىن لۇتپۇللا بېشىنى كۆتۈرۈپ سورىدى:

— تۈگىدىمۇ، دادا؟

— تۈگىدى، قانداق، قىزىقىمىكەن؟

—بەك قىزىقكەن! ھېلىقى جىن ـ ئالۋاستىلارنىڭ ھېكايىسىدىنمۇ قىزىقكەن.

— ھىم، بۇ بولغان ۋەقە، بالام. ئوغۇل بالا دېگەن ئەنە شۇنداق بولۇشى كېرەك! ـ دېدى دادىسى ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ.

لۇتپۇللانىڭ بالىلىق كۆزلىرىدە ئوت چاقناپ كەتتى. باتۇر ئەزىمەت، مەشھۇر قوشاقچى سادىر پالۋان ئۇنىڭ قەلبىنىڭ تۆرىدىن ئورۇن ئالدى.

بىر كۈنى، لۇتپۇللا دادىسىغا:

ھېكايە ئېيتىپ بەرگىنە، دېۋىدى، دادىسى مۇنداق دېدى:

— ھەر كۈنى ھېكايە، ھېكايە دەيسەن، ھېكايىلەرنىڭ

ھەممىسى كىتابلاردا بار. سەن خەت ئوقۇشنى ئۆگىنىۋال-
ساڭ، ھەممىسىنى ئۆزۈڭ كۆرۈپ بىلىۋالالايسەن.

— بۇ يەردە مەكتەپ بولمىسا!

— بۇ ئاسان، مەن ساۋاق بېرىمەن. سەن ئۆيدە مې-
نىڭ بەرگەن ساۋاقلىرىم بويىچە يېزىپ ئۆگەنسەڭمۇ
بولىدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ، لوتپوللانىڭ خۇشاللىقتىن
كۆزلىرى ئويناپ كەتتى:

- ئەممىسە، ھازىرلا ساۋاق بەر، مەن خەت ئوقۇش
بىلەن يېزىشنى ئۆگىنەي! - دېدى لۇتپۇللا دادىسىنى
ئالدىرىتىپ.

دادىسى شۇ كۈنىلا بىر دەپتەر ياساپ، ھەرپلەرنى باش-
لاپ بەردى. بۇ لۇتپۇللانىڭ ئالتە ياش ۋاقتى ئىدى. شۇنىڭ-
دىن تارتىپ، ئۇ ھەر كۈنى كەچلىك تاماقنى يەپ بولۇپ
شىرەنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇراتتى - دە، قېرىنداشنى
چىڭ تۇتۇپ يېزىشقا كىرىشەتتى. بۇنداق ئوقۇش لامپا ئۆ-
چۈرۈلگۈچە، لۇتپۇللا مەجبۇرىي ئۇخلاشقا ياتقۇزۇلغانغا قە-
دەر داۋاملىشاتتى. بەزىدە ئۇ دەپتەرگە بېشىنى قويۇپ، قې-
رىندىشىنى چىڭ تۇتقىنىچە ئۇخلاپمۇ قالاتتى.

لۇتپۇللا مەيلى دادىسى بىلەن ئېتىزلىققا بارسۇن ياكى
باللار بىلەن ئويۇنغىلى بارسۇن، ئەپلىك بىر يەرنى تېپىپ،
ئىنچىكە ياغاچ بىلەن يەرگە سىزىپ تەكرارلايتتى.

لۇتپۇللانىڭ تىرىشچانلىقى ئۇنۇم بەردى. ئۇزاققا
بارمايلا ئۇ خەت ساۋاتىنى چىقىرىپ، كىتاب ئوقۇشقا
كىرىشتى.

ئوقۇڭ

دىئالوگلارنى پەرقلەندۈرۈپ ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى ئوقۇپ، ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋالاي

* لۇتپۇللانىڭ بالىلىق كۆزلىرىدە ئوت چاقناپ كەتتى.
* لۇتپۇللا بۇ گەپنى ئاڭلاپ، خۇشاللىقىدىن كۆزلىرى ئويناپ كەتتى.
* مەشھۇر قوشاقچى سادىر پالۋان ئۇنىڭ قەلبىنىڭ تۆرىدىن ئورۇن ئالدى.

ئۆزىڭىز ياقتۇرغان جۈملىلەرنى كۆچۈرۈپ يېزىڭ.

لۇتپۇللا تاغام توغرىسىدا بىلىدىغانلىرىمنى سۆزلەپ باقاي.

14. پەند - نەسىھەت ①

ئەسلىي تېكىستى:

بىلىگ بىلىڭ يا بەكىم،
بىلىگ ساڭا ئەش بولۇر.
بىلىگ بىلگەن ئول ئەركە،
بىر كۈن دەۋلەت تۈش بولۇر.

يەشمىسى:

بىلىم ئېلىڭ ئەي بېگىم،
بىلىم سىزگە دوست بولۇر.
بىلىم ئالغان ئادەمگە،
بىر كۈن دۆلەت قوش بولۇر.

ئوقۇڭ

شېئىرنىڭ يەشمىسىنى ئوقۇپ چۈشىنىۋېلىڭ.

شېئىرنىڭ يەشمىسىنى يادقا يازالايمەن.

① «قەدىمكى ئۇيغۇر يازما يادىكارلىقلىرىدىن تاللانما» 304 - بەتتىن ئېلىندى ئوقۇتۇشتا شېئىرنىڭ يەشمىسى ئاساس قىلىنىدۇ.

15. كىرپە بىلەن بورسۇق

20 - قىسىم ئوقۇدى،

تاڭ سەھەردە كىرپە ئورمانلىقتا مېۋە تەرگىلى مېڭىپتۇ.

ئۇ يول بويىدا بىر بورسوقنىڭ ئورۇندۇق ياساۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بورسوق ئۈچ ئورۇندۇقنى ياساپ بولغان ئىكەن. ئورۇندۇقلار قوپال بولسىمۇ، بىراق بورسۇقنىڭ خېلى ئەجىر قىلغانلىقى بىلىنىپ تۇرىدىكەن.،

كىرپە بىر ئورۇندۇقنى قولىغا ئېلىپ سىنچىلاپ قاراپ:

— بورسۇقجان، ھەقىقەتەن قولۇڭدىن ئىش كېلىدىكەن، بۇلارنى بىر - بىرىدىن ياخشى ياساپسەن! - دەپتۇ.

— راستىمۇ؟ - دەپتۇ بورسۇق خۇشال بولۇپ.

كەچقۇرۇن كىرپە قىپقىزىل ئالمىلارنى يۈدۈپ ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

بورسۇق كىرپىنى كۆرۈپ خۇشخۇيلۇق بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ، ئاندىن ئۇنىڭغا بىر ئورۇندۇق سوۋغا قىلىپتۇ.

كىرپە ئوڭايسىزلانغان ھالدا:

— مەن ساڭا ياردەملەشمىگەن تۇرسام، ئورۇندۇقۇڭنى ئالسام قانداق بولىدۇ؟ - دەپتۇ.

www.uyghurkitap.com

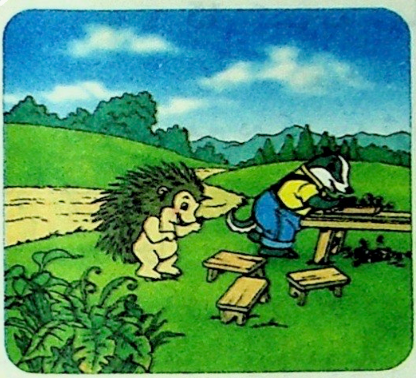

بورسۇق كىرپىنىڭ قولىنى تۇتۇپ:

— مەن ئورۇندۇق ياساشنى ئۆگىنىۋاتقان ۋاقتىمدا، سەن ماڭا مەدەت بەردىڭ. قارا، مەن ئورۇندۇق ياسىيالايدىغان بولدۇم. بۇ مېنىڭ كۆڭلۈم، قوبۇل قىلغىن، — دەپتۇ.

كىرپە ئىككى تال ئالمىنى بورسۇققا سۇنۇپ:

— ئالغىن، بۇمۇ مېنىڭ كۆڭلۈم! — دەپتۇ.

بورسۇق ئالمىنى ئېلىپ:

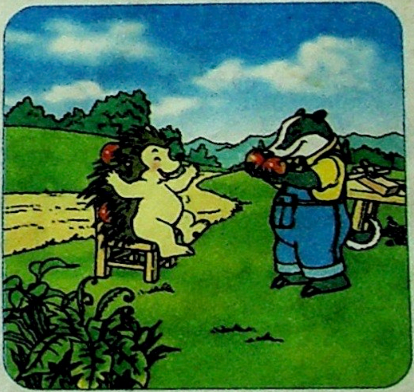

— پاھ! مەن بۇنداق ئېسىل ئالمىنى زادىلا كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن! — دەپتۇ.

كىرپە خۇشال بولۇپ:

— رەھمەت ساڭا! بۇ سۆزۈڭ ھاردۇقۇمنى چىقاردى، — دەپتۇ.

ئوقۇڭ

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

مەنىسىنى بىلىۋالاي

مەدەت بېرىش —

سوۋغا قىلىش —

قولىدىن ئىش كېلىش —

قوبۇل قىلىش —

ئوڭايسىزلىنىش —

ئەجىر قىلىش —

جۈملە تۈزىيەلەيمەن

سەن ھەقىقەتەن خۇشخۇي.

______ ھەقىقەتەن ______.

www.uyghurkitap.com

بۇ ئورۇندۇقلارنى بىر - بىرىدىن ياخشى ياساپسەن.

________ بىر - بىرىدىن ________ .

ئىككىمىز بورسۇق بىلەن كىرپىنى دوراپ رول ئېلىپ ئوي-ناپ باقايلى.

بىرەر ساۋاقداشىمىنىڭ ئار-تۇقچىلىقىنى يېزىپ باقاي.

16. ئىزباسار تاللاش

ھايۋانات پادىشاھى شىر ھايۋانلار ئىچىدىن ئۆزىگە ئىزباسار تاللىماقچى بوپتۇ. ئۇ:

— ھازىردىن باشلاپ، ھەممىڭلار بىر ھەپتىدىن ئالمىشىپ پادىشاھ بولىسىلەر، كىم ياخشى ئىشلىسە، شۇ، پادىشاھ بولىدۇ! — دەپ جاكارلاپتۇ.

بىرىنچى قېتىم مۇشۇكياپىلاق ۋەزىپىگە ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ، ئۆزىنىڭ پادىشاھ بولغانلىقىدىن پەخىرلەنگەن ھالدا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ:

— بۈگۈندىن باشلاپ، ھەممىڭلار ماڭا ئوخشاش كۈندۈزى دەم ئېلىپ، كېچىسى ئىشلەيسىلەر! — دەپتۇ. كۆپچىلىك غۇلغۇلا قىلىشىپتۇ. بىراق بۇيرۇققا بويسۇنۇشقا مەجبۇر بوپتۇ. ھايۋانلار بىر ھەپتىلىك جاپالىق تۇرمۇشنى بېشىدىن كەچۈرۈپتۇ.

ئىككىنچى ھەپتىسى كىنگورۇ ۋەزىپىگە ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ ھاياجانلانغان ھالدا:

— ھازىردىن باشلاپ، ھەممىڭلار يول يۈرگەندە ماڭا ئوخشاش سەكرەپ

ماڭىسىلەر! - دەپتۇ. كۆپچىلىك كىنگورۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ باشلىرىنى چايقاپتۇ. لېكىن ئىلاجىسىز سەكرەپ مېڭىشقا مەجبۇر بوپتۇ.

ئۈچىنچى ھەپتىسى پادىشاھ بولۇش نۆۋىتى مايمۇنغا كەپتۇ. كۆپچىلىك: «ئۇ، ھەممىڭلار كۆن بويى دەرەخنىڭ

ئۈستىدە شاختىن - شاخقا سەكرەپ يۈرىسىلەر، دەپ بۇيرۇق قىلارمۇ؟» دېيىشىپ ئەندىشە قىلىشىپتۇ. ئويلىمىغان يەردىن مايمۇن:

— بۈگۈندىن باشلاپ، ھەممىڭلار ئۆزۈڭلارنىڭ ئادىتى بويىچە تۇرمۇش كەچۈرۈڭلار! — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۆپچىلىك خۇشاللىقىدىن سەكرىشىپ كېتىپتۇ.

شىر كۈلۈمسىرىگەن ھالدا:

— ئەمدى نۆۋەت ئالمىشىشنىڭ ھاجىتى قالمىدى، مەن شۇنى جاكارلايمەنكى، بۇگۈندىن باشلاپ، مايمۇن ھايۋانات پادىشاھى بولىدۇ! — دەپتۇ.

ئوقۇڭ

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

مەنىسىنى بىلىۋالاي

جاكارلاش	ئەندىشە
پەخىرلىنىش	بېشىدىن كەچۈرۈش
ئىلاجىسىز	

جۈملە تۈزىيەلەيمەن

كىنگورۇ ھاياجانلانغان ھالدا دەرھال بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ.

______ دەرھال ______ .

ھازىردىن باشلاپ، سەكرەپ يول ماڭىسىلەر.

______ باشلاپ، ______ .

شىر نېمىشقا «نۆۋەت ئالمىشىشنىڭ ھاجىتى قالمىدى» دەيدىغاندۇ؟

ئەگەر مەن سىنىپ باشلىقى بولسام...

ئەگەر ....باشلىقى بولسام...

مەشىق باغچىسى

بۇ سۆزلەرنىڭ قارشى مەنىسىنى يازالايمەن.

قوپال — ـــــــ ماختاش — ـــــــ

پۇختا — ـــــــ كېچە — ـــــــ

يارامسىز — ـــــــ چەكلىك — ـــــــ

بۇ سۆزلەرنىڭ ئوقۇلۇشىنى، يېزىلىشىنى سېلىشتۇرۇپ بىلىۋالدىم.

تىز - تېز - تېيىز تۇرۇپ - تۇرۇپ

سىزىش - سېزىش قىردى - قېرىدى

قەددى - قەتئى

بۇ سۆزلەرنى بوغۇم ئايرىش قائىدىسى بويىچە يازالايمەن.

ئىشلىۋالاي	باشلىرىنى	ئالمىشىش
		ئال –
		ـمـ –
		شىش

تولدۇرالايمەن

بىر تال ________ بىر توپ ________

بىر قاپ ________ بىر نەپەر ________

بىر باش ________ بىر دانە ________

چۈشىنىۋالاي

پېشانىسى ئوڭ — ئىشلىگەن چىشلەيدۇ

قولى ئوچۇق — ئايىغى يېنىك

يۈزى تۆۋەن — قىن-قىنىغا سىغماسلىق

كۆچۈرۈۋالاي
ئېسىمدە ساقلاي

دائىم كىشىلەرنىڭ ماختىشىنى خالىساڭ،
ياخشى قىلىقلارنى قىل، يۈزۈڭنى يورۇق ئەت.

يالغۇز دەرەخ ئورمان بولماس،
ئىناق ئۆتكەن ۋەيران (بولماس).

بىرلىك بولماي كۈچ بولماس.

تاغ يولىدا

سەھەر بەكمۇ تۇمانلىق،
تاغ يوللىرى سىيرىلغاق.
يول ماڭالماي قىينالدى،
جەرەن، توشقان، قوزىچاق.

قول تۇتۇشۇپ مېڭىشتى،
سەگەك قەدەم ئېلىشتى.
گاھ شاخلارغا ئېسىلسا،
گاھ مۈكچەيدى، ئېڭىشتى.

شامال كۆرۈپ ئۇلارنى،
بەكمۇ ئىچى ئاغرىدى.
پۈۋلىۋىدى بىر كۈچەپ،
تۇمان دەرھال تارىدى.

ئاغزاكى ئالاقە

مۇستەقىل ئىشلىگەن بىرەر ئىشىڭلارنى سۆزلەپ بېرىڭلار. ئاڭلىغۇچىلار سۆز قىستۇرسۇن، سوئال سورىسۇن. كىمنىڭ قىلغان ئىشى ئالاھىدە؟ كىم ئېنىق ھەم چۈشىنىشلىك سۆزلىدى باھالاپ بېرىڭلار.

www.uyghurkitap.com

رەسىمگە قاراپ سۆزلەپ بېقىڭ.

سىز چوڭ بولغاندا نېمە خىزمەت قىلىشنى ياكى قانداق كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىشنى ئويلاۋاتىسىز؟ نېمە ئۈچۈن؟

سادىر پالۋان قوشاقلىرىنى
يادلاپ بېرەلەيمەن.

سادىر پالۋان قوشاقلىرى

بىر پۇرچاقتا بىر قوشاق،
توقۇپ بەردىم ئاخشىمى.
ئىزدەپمۇ تاپالمىدىم،
گۇل مومامدەك ياخشىنى.

مومام توقىغان بۆزدە،
ماڭا پوسما تىكىپ بەرگەن.
چوڭ دادام پوپۇچ تىكتى،
مەن ئۇنى ئاياپ كىيگەن.

سادىر مەنۇ سادىرمەن،
سادىر بولماي نېمەمەن.
تاغ يولىنى سورىساڭ،
ھەممە جاينى بىلىمەن.

ئالتىنچى بۆلەك

كۆڭۈل - كۆڭۈلدىن سۇ ئىچەر

ئەگەر مېنىڭ خىسلەتلىك بويىقىم بولغان بولسا، نۇرغۇن نەرسىلەرنى سىزىپ، ھاجەتمەن كىشىلەرگە بەرگەن بولاتتىم. كىشىلەر ئۆزئارا كۆيۈنۈشنى تېخىمۇ بىلسىدى، دۇنيا تېخىمۇ گۈزەللىشىپ كەتكەن بولاتتى.

17. دېرىزە ئالدىدىكى شار

ئەركىن ئاغرىپ، دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغانىدى. ئۇ يۇقۇملۇق كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالغاچقا، دوختۇرخانىنىڭ تۈزۈمى بويىچە كېسەل يوقلىغۇچىلار ياتاققا كىرگۈزۈلمەيتتى، ئۇنىڭمۇ سىرتقا چىقىشىغا رۇخسەت قىلىنمايتتى.

ئەركىن كارىۋاتتا دېرىزىگە قاراپ ياتاتتى. بىنانىڭ ئۈچىنچى قەۋىتىدىن نېمىنى كۆرگىلى بولىدۇ دەيسىز. ئۇدۇلدىكى بىنا ۋە ئاسماننىڭ بىر بۇرجىكىدىن باشقا ھېچنېمىنى كۆرگىلى بولمايتتى. ئۇ يېتىۋېرىپ ناھايىتى زېرىكتى.

توساتتىن بىر قىزىل شار لەيلەپ، دېرىزە ئالدىغا كېلىپ توختىدى. شار بىردەم تىنچ تۇرغاندىن كېيىن بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر پەسىيىشكە باشلىدى. بۇ نېمە ئىشتۇ؟

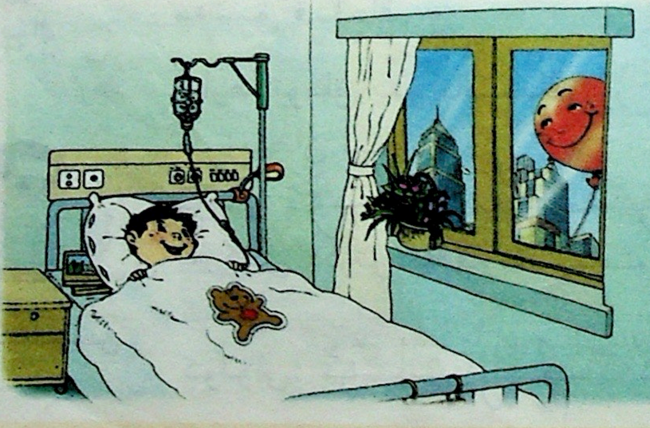

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئەركىن سەپسىلىپ قارىدى. شارغا ئوماق بىر بالىنىڭ كۈلۈپ تۇرغان يۈز سۈرىتى سىزىلغانىدى. ئۇ بۇ ئىشنىڭ سىرىنى بىلدى، كۆڭلىدە: «بۇ چوقۇم ھەسەننىڭ تاپقان چارىسى» دەپ ئويلىدى. ئۇ ساۋاقداشلىرىنىڭ يوقلاپ كەلگەنلىكىنى بىلدى.

ئەركىننىڭ كۆڭلى خېلى كۆتۈرۈلۈپ قالدى. ئۇ ھەسەننىڭ شار يېپىنى ھە دەپ تارتىۋاتقانلىقىنى، ئۇنىڭ ئەتراپىدا بىرنەچچە ساۋاقدىشىنىڭ ئۇنى ـ بۇنى دېيىشىپ چۇرقىرىشىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندەك بولدى.

ئەركىن دېرىزىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان «ئوماق بالا» غا قارىغىنىچە كۈلۈپ كەتتى.

ئوقۇڭ

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

جۈملە تۈزىيەلەيمەن

شارغا ئوماق بىر بالىنىڭ يۈز سۈرىتى سىزىلغان ئىدى.

ئوماق: ئۇ بالا ئوماق ئىكەن.

ئەركىن دېرىزىگە قارىغىنىچە كۈلۈپ كەتتى.

كۈلۈش: ئۇ بالا تولۇپ كۈلدى.

تېكىستتىكى بەشتىن ئارتۇق
بوغۇمدىن تۈزۈلگەن سۆزلەرنى تا-
پالايمەن ۋە ئۇلارنى كۆچۈرۈپ يازا-
لايمەن.

ئەگەر مېنىڭ يېقىن ئادىمىم يۇ-
قۇملۇق كېسەل بىلەن دوختۇرخانىدا
يېتىپ قالغان بولسا، مەن ئۇنى مۇنداق
ئۇسۇلدا يوقلىغان بولاتتىم...

كۆچۈرۈۋالاي
ئېسىمدە ساقلاي

تەڭ يېگەن تەنگە سىڭەر.

ئىش — ئۆملۈكتە،
كۈچ — بىرلىكتە.

www.uyghurkitap.com

18. بولسا مېنىڭدە...

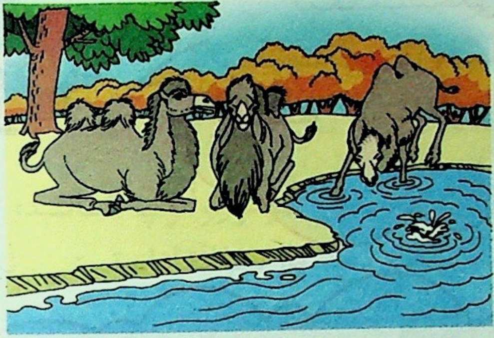

بولسا مېنىڭدە
خىسلەتلىك بوياق،
چۆللەرگە سىزسام
خورىماس بۇلاق.
تاشسا بۇلدۇقلاپ
ئايىنسا توغراق،
قانسا سۇ ئىچىپ،
تۆگە، بوتىلاق.

بولسا مېنىڭدە
خىسلەتلىك بوياق،
سىزسام قۇشلارغا
داننى جىقىراق.
قۇش باللىرى
تويدۇرسا قورساق.
دان دەپ ئانىسى
كەتمىسە يىراق.

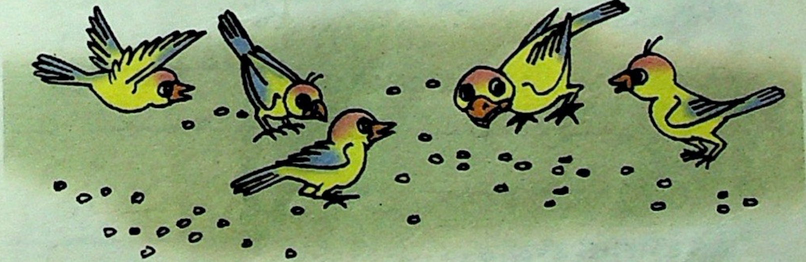

بولسا مېنىڭدە
خىسلەتلىك بوياق.
مېيىپ دوستلارغا
سىزسام پۇت، قولاق...
يەتتە ئەزايى
بوپ قالسا ساپساق.
بىللە ئۆگىنىپ،
بىللە ئوينىساق.

بولسا مېنىڭدە
خىسلەتلىك بوياق.
....

ئوقۇڭ
يادلىۋېلىڭ

شېئىرنى ھېسسىياتلىق دېكلا-ماتسىيە قىلىشنى مەشىق قىلىڭ ۋە يادلىۋېلىڭ.

مەنىسىنى
بىلىۋالاي

خاسىيەتلىك	مېيىپ
خورىماس	چۆل
توغراق	

ئوقۇيالايمەن
سۆزلىيەلەيمەن

ئەگەر مېنىڭ خىسلەتلىك بويى-قىم بولسا:

مەن قۇشلارغا جىق دان سېزىپ بېرەتتىم.

مەن چۆللەرگە سۇيى خورىمايدى-غان بۇلاقلارنى سىزىپ بېرەتتىم.

مەن..............................

19. ئىككى پارچە كۈندىلىك خاتىرە

2004 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى، جۈمە، ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن مېنى پارتىدىشىم ئەركىن: «سەن قەلەندەر-مۇ؟!» دەپ ئەيىبلىدى.

ئەسلىدە مەن ئۇ تاشلىۋەتكەن پۇچۇق ئۆچۈرگۈچنى يەردىن ئېلىپ، قەلەمدېنىمغا سېلىۋالغان ئىدىم، ئەركىن بۇ ئىشنى كۆرۈپ قالغان چېغى. مەن:

— ئاداش، بۇ ئۆچۈرگۈچنى يەنە ئىشلەتكىلى بولىدىكەنغۇ؟ — دېدىم. ئەركىن باللارغا:

—ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار! بۈگۈندىن باشلاپ تاشلىۋېتىدىغان ئەسكى ـ تۈسكىلىرىڭلار بولسا غەيرەتكە بېرىڭلار! — دەپ توۋلىدى. باللار پاراققىدە كۈلۈشۈپ كېتىشتى.

مەن ئىسراپچىلىققا ئۆچ. رەھمەتلىك بوۋام دائىم ماڭا: «ئىسراپچىلىق قىلسا يامان بولىدۇ» دەيتتى. شۇڭا، مەن پۇچۇق ئۆچۈرگۈچنى ئۆزۈم ئىشلىتىپ، يېڭى ئۆچۈرگۈچۈمنى نامرات ساۋاقدىشىم يۇلتۇزغا بېرەي، دەپ ئويلاۋاتىمەن.

سۆيۈملۈك بوۋا، بۇ قىلغىنىم توغرىمۇ؟

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

2004 - يىل 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى، جۈمە، ھاۋا ئوچۇق.

مەكتىپىمىزدە نامرات رايوندىكى بالىلارغا ئىللىق-لىق يەتكۈزۈش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى. بالىلار بەس - بەستە كىيىم - كېچەك، كىتاب - ژۇرناللارنى ئىئانە قىلدى. مەنمۇ پاكىز ساقلىغان كىيىملىرىمنى، كىتابلىرىمنى، يەنە ئۈزاقتىن بېرى يىغىپ كەلگەن 50 يۈەن پۇلۇمنى مۇئەللىمگە تەڭلىدىم.

—بۇ پۇلنى نەدىن تاپتىڭىز؟ - دېدى مۇئەللىم. بۇ چاغدا ئەركىن:

— غەيرەتجان بەكمۇ تېجەشلىك، ئۇ بىزنىڭ ئۆ-گىنىش ئۈلگىمىز، — دېدى.

باللار ماڭا قىزغىن ئالقىش ياڭراتتى. بوۋا، شۇ تاپتا سىز ماڭا كۆلۈمسىرەپ قاراۋاتقاندەك بىلىنىدىكەنسىز.

ئوقۇڭ

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

مەنىسىنى بىلىۋالاي

مەنمۇ بۈگۈندىن باشلاپ كۈندى-لىك خاتىرە يازماقچى، سىزچۇ؟

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

مەشىق باغچىسى

ئوقۇيالايمەن
تولدۇرالايمەن

چوقۇم ئورۇندايمەن، جەزمەن ئورۇندايمەن

چوقۇم ______ جەزمەن ______ .

ئىنتايىن مۇھىم، ناھايىتى مۇھىم، بەكمۇ مۇھىم.

ئىنتايىن ______ ناھايىتى ______ بەكمۇ ______ .

بۇ بەلگىلەرنىڭ مەنىسىنى بىلىۋالدىم.

مەن يەنە مۇنداق بەلگىلەرنىمۇ بىلىمەن ...

سۆزلەرنىڭ قارشى مەنىسىنى يازالايمەن

ئارتۇقچىلىق —　　　　ئاچچىقلىنىش —

باي —　　　　يۇقۇملۇق —

دوست —　　　　جاپا —

ساغلام بەدەن ______________________

سوغۇق ______________________

بۇك - باراقسان ______________________

سۇپسۇزۇك ______________________

ئوتتەك قىزىل ______________________

تولدۇرالايمەن

جۈملە ئاخىرىغا مۇۋاپىق تىنىش بەلگىلىرىنى قويالايمەن.

مەن مەكتەپ مەيدانىدىن بىر تال قەلەم تېپىۋالدىم (　)

ئالىم بۈگۈن نېمىشقا مەكتەپكە كەلمەپتۇ (　)

سۆزلەرنى قۇردىن - قۇرغا كۆچۈرۈش قائىدىسى بويىچە يازالايمەن.

3 - دوختۇرخانا　　　　ئائىلىمىز

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

چۈشىنىۋالاي
كۆچۈرۈۋالاي

داغ چۈشۈرمەك	چىشىنى چىشلىمەك
كۆڭلى يۇمشاق	كۆز ـ قۇلاق بولماق

ئوقۇيالايمەن
يادلىيالايمەن

كىم كىم بىلەن دوست

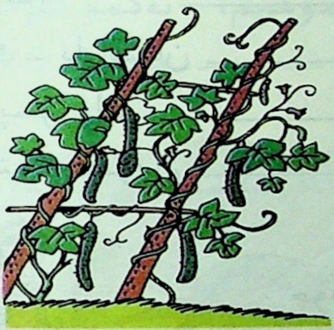

كىم كىم بىلەن دوست؟
پىلەك بىلەن خەمەك دوست.
قول تۇتۇشۇپ ئوينايدۇ،
ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلمايدۇ.

كىم كىم بىلەن دوست؟
ھەرە بىلەن گۇللەر دوست.
ھەرە ھەسەل يىغىدۇ.
گۇللەر خۇشال كۈلىدۇ.

كىم كىم بىلەن دوست؟
بۇلۇت بىلەن شامال دوست.
شامال ئۇچسا قاياققا،
بۇلۇت ئۇچار شۇ ياققا.

كىم كىم بىلەن دوست؟
ساۋاقداشلار ئىناق دوست.
بىللە ناخشا ئېيتىمىز،
مەكتەپتىن تەڭ قايتىمىز.

ئاغزاكى ئالاقە

ئۆيگە مېھمان كەلگەندە

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئاپىڭىز ئۆيدە يوق چاغدا جەمىلە ھەدە ئاپىڭىزنى ئىزدەپ كەلدى. سىز جەمىلە ھەدىنى قانداق كۈتىسىز؟

رەسىمگە قاراپ ئاۋۋال سۆزلەپ، ئاندىن رول ئېلىپ ئويناپ بېقىڭ.

رەسىم مەزمۇنىغا ئاساسەن تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى تولۇقلاڭ.

جەمىلە ھەدە ئاپامنى ئىزدەپ كەلگەندە، ئاپام ئۆيدە يوق ئىدى. مەن ________________

____

____

____

جەمىلە ھەدە مېنى: «ئىش ئۇقىدىغان، ئەدەپلىك ياخشى بالا ئىكەنسىز» دېدى.

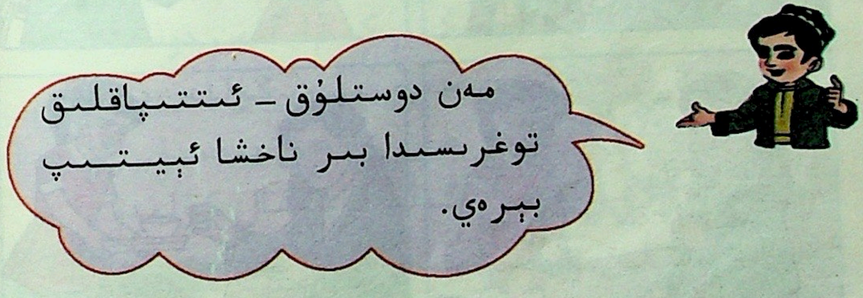

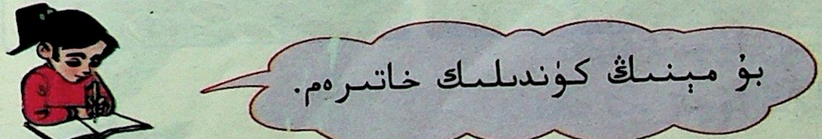

يەتتىنچى بۆلەك

تەبىئەت ئانام

كۆپكۆك ئاسمان، ئاپئاق بۇلۇت، ئېگىز تاغ، ئويناق دەريا ـ ئېقىنلار نەقەدەر گۈزەل ـ ھە! ئانا تەبىئەتنى قوغداش بىزنىڭ بۇرچىمىز.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

20. زۇمرەت كۆل

يازلىق تەتىل كۈنلىرىنىڭ بىرى، بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى سايرام كۆلىگە باردۇق. ئاپتوبۇس كەڭسايىنى بويلاپ مېڭىپ تەلكە داۋىنىدىن تۆۋەنلىشىگە، ئاپتوبۇس-تىكى كىشىلەر: «سايرام، سايرام كۆلى!» دەپ چۇرقىرى-شىپ كەتتى. بىز بۇ يەردە ئاپتوبۇستىن چۈشتۇق. كۆز

ئالدىمىزدا بىپايان كۆك «دېڭىز» يېنىك چايقىلىپ تۇ-راتتى. ئېگىزلىكتىكى بۇ مەنزىرە كىشىنى تولىمۇ مەھلىيا قىلاتتى.

بىز يۈگۈرگىنىمىزچە كۆل بويىغا باردۇق. كۆك

ئاسماندا لەيلەپ يۈرگەن ئاق بۇلۇتلار زۇمرەتتەك كۆل
سۈيىدە ئەكس ئېتىپ، توپ ـ توپ ئاق قۇلار ئۈزۈۋاتقاندەك
كۆرۈنەتتى. تاغ شامىلى كۆل سۈيىنى سۆيۈپ ئۆتكەندە،
سۇ يۈزىدە قات ـ قات يېنىك دولقۇنلار پەيدا بولاتتى. سۇ
بىردەم كۈمۈش رەڭدە، بىردەم يېشىل رەڭدە چاقنايتتى.
يەنىمۇ يىراقتا قارىغۇدەك بولسىڭىز، بېلىقلار ئەركىن
پىلتىڭلاپ ئويناۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. كۆل شاۋقۇنى
بىزگە گەپ قىلىۋاتقاندەك يېقىملىق پىچىرلايتتى.
سىڭلىم ئىككىمىز كۆل سۈيىنى ئوچۇملاپ ئېلىپ يۈ-
زىمىزنى يۇدۇق.

دادامنىڭ ئېيتىشىچە، سايرام كۆلىنىڭ ئەڭ چوڭ-
قۇر يېرى 90 مېتىر كېلىدىكەن، كۆلىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 30
كىلومېتىر، كەڭلىكى 23 كىلومېتىر ئىكەن.

بىز كېمە توختىتىش مەيدانىغا كەلدۇق.
كاتېرغا چۈشۈپ ئوينىدۇق. كاتېر ئۇچقاندەك ئىلگىرى-
لىمەكتە، بىز كۆلنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىنى تاماشا
قىلماقتىمىز.

كاتېر كۆلنى بىر ئايلىنىپ بولغاندىن كېيىن
قىرغاققا قايتتى. كاتېردىن چۈشۈۋېتىپ، كۆل گىرۋى-
كىدە لەيلەپ تۇرغان مىنېرال سۇ بوتۇلكىسىنى كۆرۈپ
قېلىپ ئۇنى ئېلىۋەتتىم. دولقۇن قىرغاققا ئۇرۇلۇپ ماڭا
سۇ چاچراتتى. بۇنى كۆرگەن سىڭلىم قاقاقلاپ كۈلۈپ:

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

— ئاكا، كۆل سىزگە رەھمەت ئېيتىۋاتىدۇ، — دېدى .

ئوقۇش يادلىۋېلىش

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا، راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ. ئۆزىڭىز ياقتۇرغان قىسمىنى يادلىۋېلىڭ.

مەنىسىنى بىلىۋالاي

مۇۋاپىق سۆزلەرنى تولدۇرالايمەن

ئاسمان______ ______ شامال

كۆل______ ______ دېڭىز

جۈملە
تۈزىيەلەيمەن

كۆك ئاسماندا لەيلەپ يۈرگەن ئاق بۇلۇتلار كۆل يۈزىدە ئەكس ئېتەتتى.

________ ئەكس ئېتىش ________

ئەركىننىڭ ئۇچۇرغان لەگلىكى بىردەم ئېگىز كۆتۈرۈلسە، بىردەم پەسلەيتتى.

________ بىردەم ________ بىردەم ________ .

مەن كۆپچىلىككە سۇنى بۇل-
غاشنىڭ زىيىنىنى سۆزلەپ بېرەي.

21. ئويناۋالغىن، بېلىجان

كۆلگە بېلىق تۇتقىلى
بارسا خەقلەر، بېلىجان،
سۇزۇك سۇغا قارماقنى
سالغىنىدا بېلىجان؛

ئەتراپىغا يەمچۈكنىڭ
كېلىۋالدىڭ بېلىجان.
گاھى ئۇنى ئاغزىڭغا
سېلىۋالدىڭ، بېلىجان.

تارتسا ئەگەر قارماقنى،
ئىلىنىسەن، بېلىجان.
«قويۇپ بەرگىن مېنى» دەپ،
يېلىنىسەن، بېلىجان.

ساڭا سالغان قارماققا
ئىلىنمىغىن، بېلىجان،
سەنمۇ بىر جان ئىگىسى،
ياشا ئەركىن، بېلىجان.

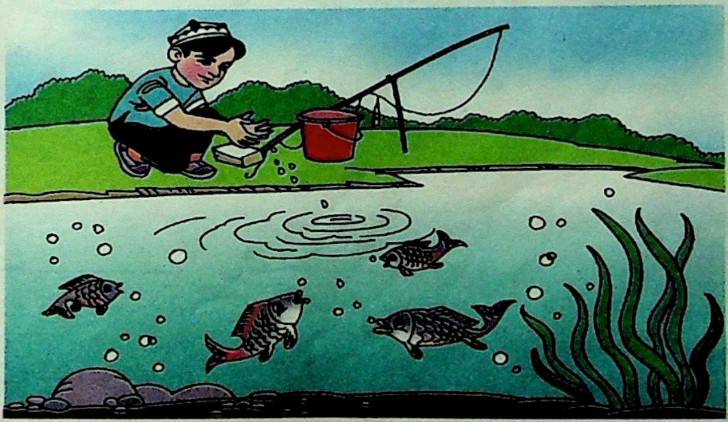

ئۇۋاپ بېرەي نان ساڭا،
تويۇۋالغىن، بېلىجان.
شۇڭغۇپ سۇدا پىلتىڭلاپ
ئوينىۋالغىن، بېلىجان.

ئوقۇڭ
يادلىۋېلىڭ

شېئىرنى پىششىق ئوقۇپ، ھېسسىياتلىق دېكلاماتسىيە قىلىشنى مەشىق قىلىڭ ھەم يادلىۋېلىڭ.

چۈشىنىۋالاي
كۆچۈرۈۋالاي

كىچىك ھايۋانلارنىڭ يارىلانغانلىقىنى كۆرسىڭىز قانداق قىلىسىز؟

مەن خېلى كۆپ ئۇچار قۇش ۋە ھايۋانلارنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ بېرەلەيمەن.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

22. قىزىقارلىق بايقاش

بۇنىڭدىن يۈز نەچچە يىل ئىلگىرى، ئەنگلىيىدە دارۋىن ئىسىملىك بىر ئالىم ئۆتكەن.

بىر قېتىم دارۋىن كېمە بىلەن تىنچ ئوكياندىكى بىر كىچىك ئارالغا تەكشۈرۈشكە بارىدۇ. ئۇ ئارالدىكى

ھاشاراتلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ قانىتى چوڭ، بەزىلىرىنىڭ قانىتى يوق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، بەكلا غەلىتىلىك ھېس قىلىدۇ.

دارۋىن ھەر خىل ھاشاراتلارنى تۇتۇپ كېلىپ، قايتا - قايتا كۆزىتىدۇ، سېلىشتۇرىدۇ، ئاخىرى بۇنىڭدىكى سىرنى تاپىدۇ. ئەسلىدە، بۇ ئارالدا دائىم بوران چىقىپ تۇرسىمۇ، قانىتى يوق ھاشاراتلارنى ئۇچۇرۇپ كېتەلمەيدىكەن، شۇڭا، ئۇلارنىڭ ئۆلۈش ئېھتىمالى ئانچە چوڭ ئەمەسكەن. قانىتى ئالاھىدە چوڭ ھاشاراتلار بورانغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان بولغاچقا ھايات قالغان ئىكەن. ئۇۋال بولغىنى، قانىتى ئانچە چوڭ بولمىغان ھاشاراتلار بولۇپ، ئۇلار ئۇچالىغىنى بىلەن بورانغا بەرداشلىق بېرەلمەيدىكەن، شۇڭا يوقىلىپ كەتكەن ئىكەن.

بۇ قىزىقارلىق بايقاش دارۋىننىڭ كېيىنكى تەت-
قىقاتىدا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينىغان.

ئوقۇڭ

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا، راۋان ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

ئوقۇيالايمەن
يازالايمەن

تۇتاشتۇرالايمەن

تۇرمۇش	بايقاش
سېزىش	ئالاھىدە
چىداشلىق	غەلىتە
ئىنتايىن	بەرداشلىق
ئاجايىپ	ھايات

مەن دارۋىن توغرۇلۇق يەنە باشقا ھېكايىلەرنىمۇ بىلىمەن، سىلەرگە سۆزلەپ بېرەي.

ئەۋرىشكىلىرىنى يىغىپ، ھاشاراتلارنى ئۆزئارا سېلىشتۇرۇپ كۆرەيلى.

مەشىق باغچىسى

تۆۋەندىكى سۆزلەرنى سېلىش- تۇرۇپ باقاي.

شۇڭغۇش	گاھىدا	ئۆزگىچە	مەيىن
چۆكۈش	بەزىدە	ئالاھىدە	ئىللىق

ئوقۇيالايمەن
جۈملە تۈزىيەلەيمەن

بۇ ئارالدىكى ھاشاراتلارنىڭ بەزى- لىرىنىڭ قانىتى ئالاھىدە چوڭ، بە- زىلىرىنىڭ قانىتى يوق ئىكەن.

بەزىدە مەن سېنىڭ ئۆيۈڭگە با- راي، بەزىدە سەن مېنىڭ ئۆيۈمگە كەلگىن.

ئوقۇپ
كۆچۈرۈۋالاي

يوپۇرماق — دەرەخنىڭ بۇرنى. دەرەخلەر بۇلغانغان ھاۋانى يوپۇرماق ئارقىلىق سۈمۈرۈۋالىدۇ.

يوپۇرماق — دەرەخنىڭ ئاغزى. دەرەخلەر يوپۇرماق ئارقىلىق ساپ ھاۋا چىقىرىدۇ.

يوپۇرماق — دەرەخنىڭ كىيىمى. يوپۇرماق بولغاچقا، دەرەخلەر كۆركەم، رەڭدار كۆرۈنىدۇ.

يوپۇرماق — ئىنسانلارنىڭ دوستى. ئۇ يەر شارىمىزنى، تۇرمۇشىمىزنى گۈزەللەشتۈرىدۇ.

ئوقۇيالايمەن
يادلىيالايمەن

ئاڭلا، قۇلۇلە

قۇلۇلە، قۇلۇلە،
چۆپ ئۈستىدە يۈرگىنە.
يۇدۇۋاپسەن ئۆيۈڭنى،
قانچە ئېغىر، دېگىنە.

ئالسام سېنى قولۇمغا،
مۆكۈۋالدىڭ ئۆيۈڭگە.
قورقماي ماڭا قارىغىن،
قولاق سېلىپ سۆزۈمگە.

ئېزىپ قاپتۇ يولىدىن
كىچىككىنە چۈمۈلە.
يارىلىنىپتۇ پۇتلىرى،
يالغۇز ئىكەن ـ بىرگىنە.

كەچ كۈز كىردى، سوغ چۈشتى،
مۈزلاپ كەتتى چۈمۈلە.
ماقۇل دېگىن، بولامدۇ؟
تۈنۈۋالسۇن ئۆيۈڭدە.

سۇسىز ھايات بولماس،
ئەمگەكسىز راھەت (بولماس).

كۆچۈرۈۋالاي
ئېسىمدە ساقلاي

ئاغزاكى
ئالاقە

ھايۋانلارنى قوغدايلى

ئىنسانلارغا پايدىلىق ھايۋانلار قايسىلار؟ قانداق پايدىسى بارلىقىنى سۆزلەپ بېرىڭلار. ئۇلارنى قانداق قوغداش توغرىسىدا مۇنازىرە قىلىڭلار.

www.uyghurkitap.com

تۆۋەندىكى يېڭىلتماقلارنى سا-
ۋاقداشلارغا تېز سۈرئەتتە بىرنەچچە
قېتىم ئوقۇپ بېرەي.

كالتە قۇيرۇق قارا كالا،
ئالتە يېرى ئالا كالا.

بىزنىڭ ئۆيدە تۆت تەكچە، چەتتىكى
تەكچە چاك تەكچە.

كۆپچىلىكنىڭ ئەخلەتلەرنى قا-
لايمىقان تاشلىماسلىقى ئۈچۈن بىر-
نەچچە ئېغىز تەكلىپ بېرەي.

قۇش ئۇۋىلىرىنى بۇزماس-
لىق توغرىسىدا ۋەدە بېرەي.

مۇئەللىمنىڭ يېتەكچىلىكىدە
ھاشارات ۋە ئۆسۈملۈكلەر ئەۋرىشكىسى
يىغىش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىپ،
كۆرگەزمە ئۇيۇشتۇرايلى.

سەككىزىنچى بۆلەك

سىرلىق دۇنيا

بىزنىڭ سوراپ- سوراپ تۈگىتەلمەيدىغان «نېمە ئۈچۈن» لىرىمىز بار، بۇ «نېمە ئۈچۈن» لەرنى بىلىۋېلىش ئۈچۈن، ئىلىم- پەننى سۆيۈشىمىز، مېڭە ئىشلىتىشكە ماھىر بولۇشىمىز كېرەك.

23. مەن نېمە

مەن ئۆزگىرەلەيمەن. ئاپتاپتا ھورغا ئايلىنىمەن. ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ سانسىز كىچىك تامچىلارغا ئايلىنىمەن. ھاۋادا ساياھەت قىلىمەن. بەزىدە ئاق، بەزىدە قارا كىيىنسەمۇ، ئەتىگەن ھەم كەچتە قىزىل كىيىنىمەن. بۇنداق چاغلاردا ئادەملەر مېنى «بۇلۇت» دەيدۇ.

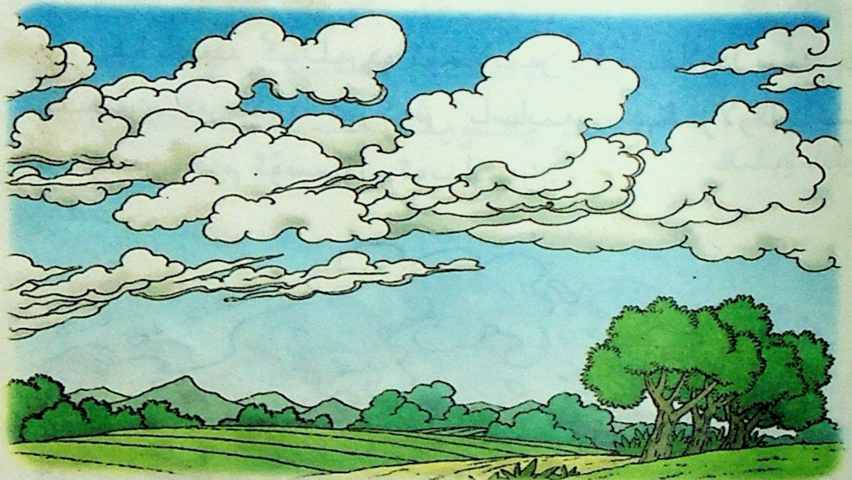

مەن ئاسماندا ئەگىپ يۈرگەندە سوغۇق شامالغا ئۇچراپ قالسام، ئۇششاق تامچىلارغا ئايلىنىپ يەرگە چۈشىمەن. بۇ چاغدا كىشىلەر مېنى «يامغۇر» دەيدۇ. قىش كۈنلىرى كىچىك ئاق چېچەككە ئايلىنىپ، ئۇچقۇنداپ يەرگە چۈشسەم، كىشىلەر مېنى «قار» دەيدۇ. بەزىدە مارجاندەك ئاپئاق مۇز بولۇپ چۈشسەم، كىشىلەر مېنى «مۆلدۈر» دەيدۇ.

www.uyghurkitap.com

كۆپىنچە كۆللەردە ئۇخلايمەن، ئېرىقلاردا ساياھەت قىلىمەن، دەريالاردا ئۆركەش ياسايمەن، دېڭىزلاردا ناخشا ئېيتىمەن ھەم ئۇسسۇل ئوينايمەن.

بەزى چاغلاردا مەن بەكلا مۇلايىم، بەزى چاغلاردا تەلۋىلىشىپ كېتىمەن. مەن ياخشى ئىشلارنىمۇ كۆپ قىلدىم. ئېتىزلارنى سۇغىرىپ، ماشىنىلارنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ ئىنسانلارغا ياردەملەشتىم. لېكىن، مەن قىلغان يامان ئىشلارمۇ ئاز ئەمەس. زىرائەتلەرنى چۆكتۈرۈپ،

ئۆيلەرنى ئۆرۈپ ئىنسانلارغا ئاپەت ئېلىپ كەلدىم. كى-
شىلەر مېنى يامان ئىشتىن توسۇپ، ياخشى ئىشقا سې-
لىش ئۈچۈن كۆپ ئەقىل ئىشلىتىپ، ئوبدان چارىلەرنى
تاپماقتا.

ساۋاقداشلار، بىلەمسىلەر، مەن زادى نېمە؟

ئوقۇڭ
يادلىۋېلىڭ

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا
راۋان ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ ھەم ئۆ-
زىڭىز ياقتۇرغان قىسمىنى يادلىۋېلىڭ.

تېكىستنى ئوقۇپ، چۈشىنەل-
مىگەن سۆزلەرنى چۈشىنىۋالاي ھەم
كۆچۈرۈپ يېزىۋالاي.

سىز سۇنىڭ ئۆزگىرىشىنى
كۆرۈپ باققانمۇ؟

ئۇيغۇر كىتاب تورىكتى
www.uyghurkitap.com

تېكىستنىڭ 2 ـ ئابزاسىنى تىنىش بەلگىلىرىنى قويۇپ كۆچۈرۈپ يېزىڭ.

مەن ئېيتاي، سىز تېپىڭ.

كېسىپ ھەم كېسەلمەيسىز،
تور بىلەن سۈزەلمەيسىز.
ئۆزى سۈيۇق ھەم سۈزۈك،
ئۇنىڭسىز يۈرەلمەيسىز.

سۇ

1- سانىسى
2- ساياھەت قىلىش
3- مولايىم
4- ئەنە لۆپلىشىش كىتىشى

10 - قسىم ئوقۇدى

24. ئالەم تۇرمۇشىدىكى قىزىقارلىق ئىشلار

ئالەم ئۇچقۇچىلىرىنىڭ ئالەم بوشلۇقىدا قانداق تۇرمۇش كەچۈرىدىغانلىقىنى بىلەمسىز؟ ئېيتىپ كەلسەك، بۇ بەكلا قىزىق.

ئالەم كېمىسىدە ئادەم ئۆرە تۇرۇپمۇ، يېتىپمۇ ئوخشاشلا بەھۇزۇر ئۇخلىيالايدۇ. بىراق، ئالەم ئۇچقۇچىلىرى تىنچ ئۇخلاشنى ئويلاپ، ئۆزلىرىنى ئۇخلاش قېپىنىڭ ئىچىگە باغلاپ قويىدۇ. ئۇنداق قىلمىسا، بىر ئۆرۈلسىلا لەيلەپ قالىدۇ.

ئۇلار ئادەتتىكى ئىستاكاندا سۇ ئىچمەكچى بولسا، ئىستاكاننى ھەرقانچە دۈم قىلسىمۇ، ئىچىدىكى سۇ تۆكۈلمەيدۇ. چۈنكى، ئالەم كېمىسىدە سۇ ئېغىرلىقىنى

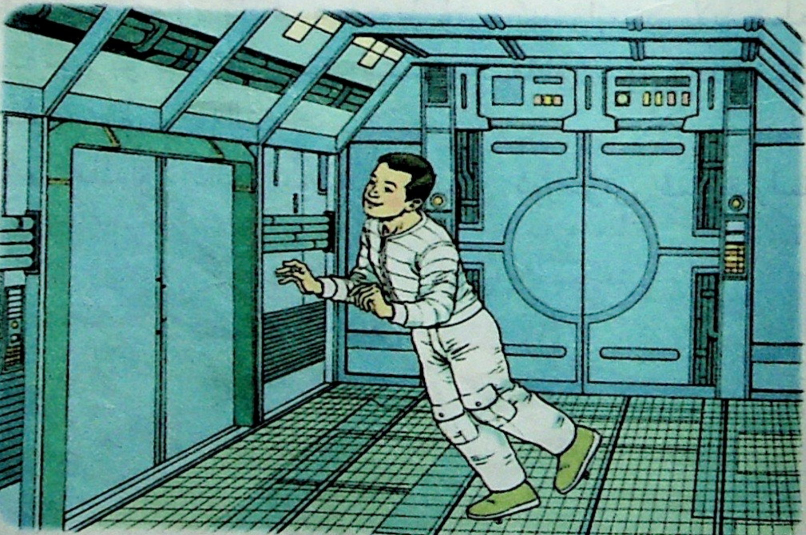

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

يوقىتىدۇ. شۇڭا، ئالەم ئۈچقۇچىلىرى سۇ ئىچكەندە، سۈمۈرۈش نەيچىسى ئورنىتىلغان سۇلياۋ ئىستاكاننى ئىشلىتىدۇ.

ئالەم كېمىسىدە مېڭىش تېخىمۇ قىزىقارلىق. ئادەم ئازراقلا كۈچەپ قويسا، بوشلۇقتا لەيلەپ قالىدۇ. بىرنى يۆتىلىپ قويسىمۇ، كەينىگە بىرنەچچە قەدەم داجىپ كېتىدۇ. مۇقىم ھەم سىلىق مېڭىش ئۈچۈن ئالەم ئۈچ-قۇچىلىرى ئاستىدا ئىلمىكى بار ئاياغ كىيىپ، تور بې-كىتىلگەن پولنى مەھكەم ئىلىپ دەسسەيدۇ.

ئالەم كېمىسىدە يۇيۇنۇش ئانچە ئوڭاي ئەمەس. جۇ-مەكتىن چىققان سۇ دائىم بوشلۇقتا لەيلەپ قالىدۇ. بۇ قېيىن مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، مۇتەخەسسىس-لەر بىر خىل ئالاھىدە يۇيۇنۇش ئەسۋابىنى لايىھىلەپ چىقتى. بۇ ئەسۋاب جۇمەكتىن چىققان سۇنى بىر يۆنى-لىشتە سۈمۈرۈۋالىدۇ.

قانداق، ئالەم بوشلۇقىدىكى تۇرمۇش قىزىقارلىق-مىكەن؟

ئوقۇڭ

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا، راۋان ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

تېكىستنى ئوقۇپ، يېڭى سۆز-لەرنى چۈشىنىۋالاي ھەم كۆچۈرۈپ يېزىۋالاي.

ئالەم كېمىسى ئىچىدە ئۇخلاش، سۇ ئىچىش، مېڭىش، يۇيۇنۇش قاتارلىقلار-نىڭ قىزىقارلىق بولۇشىنىڭ سەۋەبىنى تېكىست ئىچىدىكى بىر ئېغىز سۆز بىلەن چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيمەن.

ئالەم تۈرمۇشى بەكلا قىزىقارلىق ئىكەن! ئالەم بوشلۇقى توغرىسىدا مەن يەنە كۆپرەك نەرسىلەرنى بىلىۋېلىشنى خالايمەن.

بىز كۇتۇپخانىغا بېرىپ قاراپ باقاي-لى، ئالەم ئۇچقۇچىلىرىنىڭ تۇرمۇشى تونۇشتۇرۇلغان كىتابلار بارمىكىن.

١٥ - قىسىم ئوقۇدى

25. يېزا ئىگىلىكىدىكى زور ئۆزگىرىش

شەنبە كۈنى مەن يېزا ئىگىلىكى پەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى كۆرگەزمىسىنى كۆرگىلى باردىم.

بۇ يەردە مۇتەخەسسىسلەرنىڭ تۆھپىلىرى كىشىنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلاتتى. چۈشەندۈرگۈچى خادىمنىڭ تونۇشتۇرۇشىچە، مۇتەخەسسىسلەر شالغۇتلاشتۇرۇپ يېتىشتۈرگەن ئەلا سورتلۇق شال، شالنىڭ مەھسۇلات مىقدارىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرۇپتۇ. بىز دۇنيا تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ يەتتە پىرسەنتىنى ئىشلىتىپ، دۇنيا ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 22 پىرسەنتىنى بېقىۋېتىپتىمىز، بۇ جەھەتتە مۇتەخەسسىسلەر ئالاھىدە تۆھپە قوشۇپتۇ.

مەن بىر چوڭ پارنىك مودېلىنى كۆردۈم. بۇ پارنىك تېمپېراتۇرا، نەملىك ۋە قۇياش نۇرىنىڭ چۈشۈشىنى

توغرا كونترول قىلالايدىكەن. زىمىستان قىش كۈنلىرى-
دىمۇ ئۆينىڭ ئىچىدە گۈللەر ھۆپپىدە ئېچىلىپ كېتى-
دىكەن، مېۋە - چېۋىلەرنىڭ خۇش پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇ-
لۇپ تۇرىدىكەن.

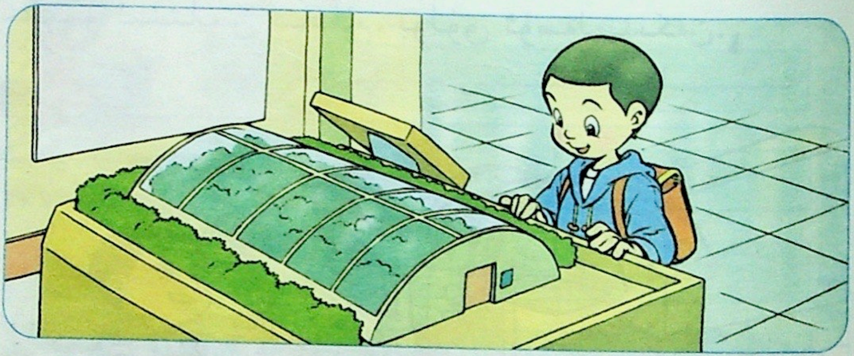

مېنىڭ دىققىتىمنى ئالاھىدە تارتقىنى رەڭلىك
پاختا بولدى. بۇ خىل پاختا قىزىل، سېرىق، يېشىل
رەڭلەردە ئېچىلىدىكەن. توقۇمىچىلىق فابرىكىلىرى بۇ
خىل پاختىدىن بىۋاستە رەڭلىك يىپ ئىگىرىپ، رەڭ-
لىك رەخت توقۇپ چىقىرىدىكەن.

www.uyghurkitap.com

تۇپراقسىز مايسا يېتىلدۇرۇش تېخنىكىسىمۇ قالتىس ئىكەن. تېخنىك خادىملار ھەر خىل ئوزۇقلۇق ماددىلارنى سۇدا ئېرىتىپ، ئۆسۈملۈكلەرنى بۇ خىل سۇغا بىۋاسىتە كۆچۈرىدىكەن. ئۆسۈملۈكلەر بۇ سۇغا تايىنىپمۇ ئىنتايىن ساغلام، بولۇق ئۆسەلەيدىكەن.

مەن ئۆيگە قايتىپ كېتىۋېتىپ: «ئىلغار پەن-تېخنىكا بولسا، يېزا ئىگىلىكىدە زور ئۆزگىرىشلەر بولىدىكەن!» دەپ ئويلىدىم.

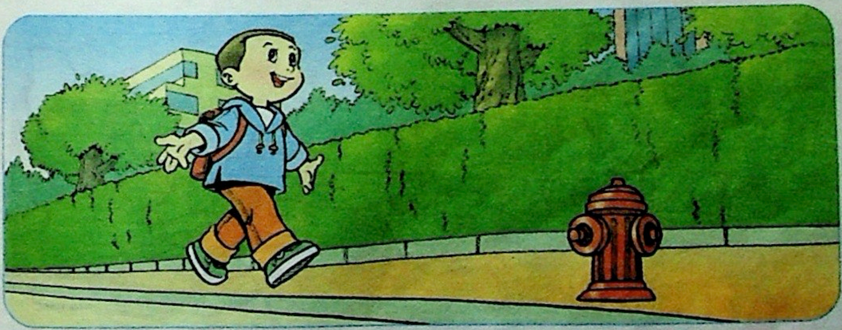

ئوقۇڭ

تېكىستنى ئورتاق ئەدەبىي تىلدا توغرا ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭ.

ئوقۇپ ئەستە قالدۇرۇۋالاي

كىشىنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلىش

گۈللەر ھۇپپىدە ئېچىلىش

ئىنتايىن ساغلام، بولۇق

مېۋە - چېۋىلەرنىڭ خۇش پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلۇش

پەن - تېخنىكا

يېزا ئىگىلىكى

جۈملە تۈزىيەلەيمەن

بۇ ئىشتا ئەزىمەتنىڭ تۆھپىسى بار.

بۇ ______ تۆھپىسى ______.

www.uyghurkitap.com

تېكىستتە بېرىلگەن رەسىملەرگە
ئاساسەن، چۈشەندۈرگۈچى خادىمنىڭ رو-
لىنى ئېلىپ، تېكىست مەزمۇنىنى قايتا
بايان قىلىپ چۈشەندۈرۈپ بېرەي.

مەن يېزا ئىگىلىكىدىكى
ئۆزگىرىشلەرنى تەسۋىرلەپ بىر
پارچە يازدىم (رەسىم سىزدىم)،
سىلەرگە ئوقۇپ بېرەي.

مەشق باغچىسى

سۇ تۆۋەندىكىلەرگە ئۆزگىرەلەيدىكەن:

سۇ — هورغا، (قارغا)، (بولغا...)، (يامغۇرغا)، (مولدۇر)گە

تۆۋەندىكىلەرنى قۇردىن قۇرغا كۆ-
چۈرۈش قائىدىسى بويىچە يازالايمەن.

2004 ـ يىلى 320 جىڭ بۇغداي 21 ـ بىنا

دەرسخانا ئوقۇغۇچى ئائىلە بەختلىك

مەن بۇ رەسىملەرگە قاراپ
قارىمۇقارشى مەنىلىك سۆز-
لەرنى ئېيتىپ بېرەلەيمەن.

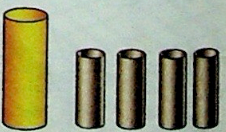

كىتاب تورىبىكىتى
www.uyghurkitap.com

كۆچۈرۈۋالاي
ئىسىمدە ساقلاي

قاچا بىكار قىلىدىغان

قورسىقىدا ئۆمۈچى بار

قورسىقىنى يارسا، ئىلىپىنىڭ سۇنۇقى چىقمايدىغان

تاللاپ
ئىشلىيەلەيمەن

لەيلەپ لەپىلدەپ

قار ئاسماندىن ________ چۈشمەكتە.

كۆك ئاسماندا ئاق بۇلۇتلار ________ يۈرەتتى.

مەيىن شامالدا قىزىل بايراقلار ________ تۇراتتى.

ئالىم قولىدىكى ياغاچنى سۇغا تاشلىۋىدى، ياغاچ سۇ يۈزىگە ________ چىقتى.

رەسىمدىكى باللار قايسى ۋاقىت-
تا، قەيەردە، نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟

ياخشى توپ

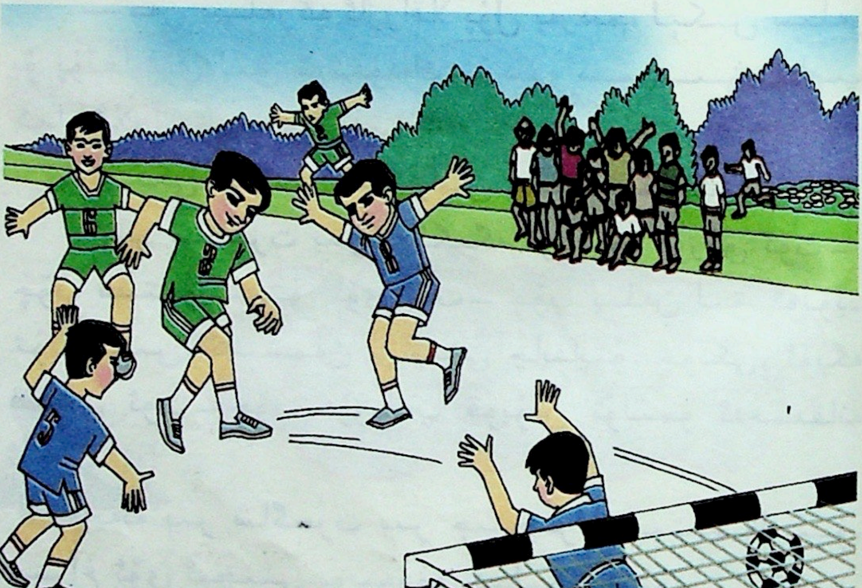

ئوقۇيالايمەن
سۆزلىيەلەيمەن

دانىشمەن ۋە ئۇنىڭ شاگىرتلىرى

بىر دانىشمەن ئىككى شاگىرت قوبۇل قىپتۇ. بىر ئاخشىمى، ئۇ شاگىرتلىرىنىڭ زېھنىنى سىناپ بېقىش ئويىدا، ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە بىر تەڭگىدىن پۇل بېرىپ:

— مەن سىلەرگە ئازراقلا پۇل بەردىم، لېكىن سىلەر بۇ پۇلغا ئۆي لىق توشقۇدەك نەرسە سېتىۋېلىپ كېلىڭلار! — دەپتۇ.

ئىككى شاگىرت شۇ زامان يولغا چىقىپتۇ.

بىر شاگىرت بىر تەڭگىگە نۇرغۇن قۇرۇق ئوت ـ چۆپ سېتىۋېلىپتۇ. ئۆي ئوت ـ چۆپ بىلەن لىق تولۇپتۇ. لېكىن، دانىشمەن بېشىنى چايقاپتۇ. چۈنكى، ئۆيگە قۇرۇق ئوت ـ چۆپ دۆۋىلەپ قويۇش تولىمۇ ئەخمىقانە ئىش ـ تە!

يەنە بىر شاگىرت بىر جىنچىراغ سېتىۋاپتۇ. چىراغ ئۆي ئىچىنى يوپيورۇق قىلىۋېتىپتۇ.

بۇ چاغدا ئۇستازى:

ئەقلىڭگە بارىكاللا ئوغلۇم! ـ دەپتۇ.

ئاغزاكى ئالاقە

نېمە ئۈچۈن؟

بىزنىڭ سوراپ – سوراپ تۈگىتەلمەيدىغان «نېمە ئۈچۈن»لىرىمىز بار. كىم «نېمە ئۈچۈن» دېگەن سوئالنى ئەڭ كۆپ قويالايدۇ ۋە جاۋاب بېرەلەيدۇ؟ ئۆزئارا باھالاپ باقايلى.

بۇ مېنىڭ بۇ مەۋسۇمدا يازغان كۈندىلىك خاتىرەم.

مەن «نېمە ئۈچۈن»لەرنىڭ جاۋابىنى خېلى كۆپ بىلىۋالدىم.

مەن ئۆسۈملۈكلەر باغچىسىغا بېرىپ...

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

تىلىمىزدىكى مەنىداش ۋە قارىمۇقارشى مەنىلىك سۆزلەر

تۈرى	مەنىسى	مىسال
مەنىداش سۆز	ئېيتىلىشى ھەر خىل، ئەمما مەنىلىرى ئوخشاش ياكى بىر - بىرىگە يېقىن سۆزلەر مەنىداش سۆز دېيىلىدۇ.	ئارام ئېلىش، دەم ئېلىش؛ ياخشى، ئوبدان، بەلەن؛ يەر، زېمىن، تۇپراق.
قارىمۇ قارشى مەنىلىك سۆز	مەنىلىرى بىر - بىرىگە قارشى بولغان سۆزلەر قارىمۇقارشى مەنىلىك سۆزلەر دېيىلىدۇ.	ياش - قېرى؛ چوڭ - كىچىك؛ كېچە - كۈندۈز.

سۆزلەرنى قۇردىن قۇرغا كۆچۈرۈش	
مەنىسى	مىسال
يازغاندا سۆزنىڭ شۇ قۇرغا پاتماي قالغان قىسمى كېيىنكى قۇرغا بوغۇمغا بۆلۈپ كۆچۈرۈلىدۇ ۋە ئالدىنقى قۇردا قالغان بوغۇمدىن كېيىن سىزىقچە (-) قويۇلىدۇ.	ئەمە- تىرىش- گەكچى چان
سۆزنىڭ تەركىبىدە يالغۇز سوزۇق تاۋۇش ھەرپى ئايرىم بوغۇم بولۇپ كەلسە، ئۇنى ئايرىپ يۇقىرىقى قۇردا قالدۇرۇشقا ياكى ئاستىنقى قۇرغا بۆلۈپ كۆچۈرۈشكە بولمايدۇ.	ئې- ئەمەس ئېتىز- تىزلىق لىق قەل – ئەمەس قەلئە ئە
بىر بوغۇملۇق سۆزلەرنى ئىككى قۇرغا بۆلۈپ يېزىشقا بولمايدۇ.	پە – ئەمەس پەرق رق
قۇرنىڭ ئاخىرىغا كېلىپ قالغان رەقەملەرنى پارچىلاپ ئىككىنچى قۇرغا بۆلۈپ كۆچۈرۈشكە بولمايدۇ.	200 – ئەمەس 4 – يىلى 2004 – يىلى

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

قوشۇمچە:

كۇندىلىك خاتىرىنى قانداق يېزىش كېرەك

○ كۇندىلىك خاتىرە بىزنىڭ كۇندىلىك تۇرمۇشىمىز ھەققىدىكى خاتىرىدۇر. ئەھمىيىتى بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىلا كۇندىلىك خاتىرە ئۈچۈن ئوبدان ماتېرىيال بولالايدۇ.

○ مەسىلەن: بىر كۈندە قىلغان ئىشلار، كۆرگەن ۋە ئاڭلىغانلار، ئوقۇغان كىتابلار، مەكتەپتە ئېلىپ بېرىلغان پائالىيەتلەر، ئۆيدە قىلىنغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى كۇندىلىك خاتىرىگە يېزىشقا بولىدۇ.

○ كۇندىلىك خاتىرە يازغاندا، ئاۋۋال خاتىرىلەشكە تېگىشلىك ئىشلارنى تاللاش كېرەك. يېزىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ كۆپ بولۇشىغا ئەمەس، مەزمۇنلۇق بولۇشىغا ئېتىبار بېرىش كېرەك. ئاڭلىغان، كۆرگەن ۋە بىلگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى يېزىۋەرمەستىن، بىرەر ئىشنى ياكى ئۆزىڭىزدە ئالغان تەسىراتنى يازسىمۇ بولىدۇ. كۇندىلىك خاتىرىنىڭ دائىم بىر قېلىپتا بولۇپ

قىلىشىدىن ساقلىنىش لازىم.

○ كۆندىلىك خاتىرە يازغاندا يىل، ئاي، كۈن، ھەپ-تىنىڭ قايسى كۈنى ئىكەنلىكىنى ۋە ھاۋا رايىنىڭ قاندا-داقلىقىنى يېزىش، شۇنداقلا سۆز - جۈملىلەرنى راۋان، خەتنى توغرا ھەم ئېنىق يېزىش كېرەك.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

سۆزلەرگە ئىزاھات

ئا

ئالەم — دۇنيا، پۈتۈن جاھان.

ئايغى يېنىك — ئىشنى تېز قىلىدىغان، تېتىك، ئىشتىن قاچمايدىغان.

ئە

ئەندىشە — غەم، تەشۋىش، خاتىرجەمسىزلىك.

ئەكس ئېتىش — بىرەر نەرسىنىڭ سىلىق، يالتىراق يۈزىدە كۆرۈنگەن باشقا بىر نەرسىنىڭ تەسۋىري شەكلى.

ب

بەس - بەستە — بىر - بىرىدىن قېلىشمىغان ھالدا.

بىپەرۋا — پەرۋاسىز، بىغەم.

پ

پەخىرلىنىش — ماختىنىش، مەمنۇن بولماق، غۇرۇر.

پارىنىك — گۈل - گىياھ، زىرائەتلەرنى تېز ئۆستۈرۈش ئۈچۈن قورۇلغان ئۈستى يېپىق يالتىراقلىق،

ئەينەكلىك جاھازا.

پەن ـ تېخنىكا — پەن ۋە تېخنىكا، ئىلىم، ھۈنەر.

پېشانىسى ئوڭ — تەلەيلىك، بەختلىك، ئامەتلىك.

ت

تاقەتسىزلەنمەك — ئالدىراپ تۇرماق، سەۋر قىلال-ماسلىق.

توغراق — تال ۋە تېرەكلەر ئائىلىسىدىكى يوپۇرماق تاشلايدىغان، چۆلدە ئۆسىدىغان دەرەخ.

تېجەشلىك — بۇزۇپ ـ چاچمايدىغان، ئاياپ ئىش-لىتىدىغان، ئىقتىسادچىل.

تىت ـ تىت بولماق — ئەنسىرەپ خاتىرجەمسىز-لەنمەك، تاقەتسىزلەنمەك، تەقەززا بولماق.

ج

جاكارلاش — ئاۋامغا ئېلان قىلىش، ئۇقتۇرۇش، بۇيرۇق، ئەمر ـ پەرمان بېرىش، يوليورۇق.

چ

چارە — بىرەر ئىشنى، مەقسەتنى ئەمەلگە ئاشۇ-رۇش يولىدا قوللانغان ئۇسۇل، ئامال.

چۆل — ئۆسۈملۈك، گۈل ـ گىياھ، دەل ـ دەرەخ ئۆسمىگەن سۇسىز، بىپايان يەر؛ دەشت باياۋان.

چىشىنى چىشلىمەك — ئۆزىنى باسماق، سەۋر ـ تاقەت قىلماق.

د

داغ چۈشۈرمەك — شەنگە نۇقسان يەتكۈزمەك.

ز

زۇمرەت — ياپيېشىل كۆرۈنىدىغان قىممەت باھالىق تاش. (بۇ تاش يېشىل، سۈزۈك بولغانلىقى ئۈچۈن رەڭلەرنى تەسۋىرلەشتە «زۇمرەت» سۆزى ئىشلىنىدۇ.)

س

سوۋغات — ھۆرمىتىنى ئىپادىلەش، كۆڭلىنى ئېلىش، تەبرىكلەش قاتارلىق تۈرلۈك مەقسەتلەر بىلەن بېرىلىدىغان، ھەدىيە قىلىنىدىغان بويۇم.

ش

شولا —① بىرەر جىسىمدىن تارقالغان يورۇقلۇق، نۇر، ② ئادەم ياكى نەرسىلەرنىڭ سۇدا پەيدا بولغان ئەكسى، سايە.

شاۋقۇن — تۈرلۈك ئاۋازلار ئۆزئارا قوشۇلۇپ كەتكەن كۈچلۈك ئاۋاز.

شالغۇت — ئىككى خىل تۈر، ئۇرۇقداش ياكى ئىككى خىل سورتنى چېتىشتۇرغۇزۇش ئارقىلىق پەيدا بولىدىغان يېڭى سورت.

ق

قارماق — بېلىق تۇتۇش ئۈچۈن مەخسۇس ياسالغان

قورال، ئۇچىدا ئۆتكۈر ئىلمەك بولىدۇ.

قارىسى كۆرۈنمەك — ئىزناسى، سايىسى، كۆلەڭ-گىسى كۆزگە چېلىقماق.

قوبۇل قىلىش — قوشۇلۇش، كۆنۈش.

قۇلىقى يۇمشاق — گەپ ئاڭلايدىغان، گەپكە كىرىدىغان، رايىش.

ك

كۆز بويىماق — ئالدىماق، گوللىماق، ئېزىقتۇر-ماق.

كۆڭلى يۇمشاق — ئوڭايلا رەھمى كېلىش، ئىچ ئاغرىتىش، تەسىرلىنىش.

كۆز - قۇلاق بولماق — پايلىماق، دىققەت قىلماق، پېيىگە چۈشمەك.

كاتېر — ئىچىدىن يانىدىغان دېۋىگاتېل ئارقىلىق ھەرىكەتلىنىدىغان كىچىك تېپتىكى كېمە، قېيىق.

گ

گەپ يېمەك — سۆزگە كىرمەك، گەپ ئاڭلىماق.

م

مەدەت — يار - يۆلەك، ماددىي ياكى مەنىۋى ياردەم.

مېيىپ — جىسمانىي جەھەتتىن ناكار بولۇپ قالغان، مەلۇم بىر ئورگانىزمى كەم، مەجرۇھ.

مۇتەخەسسىس — بىرەر ساھەدە مەخسۇس بىلىم

ئىگىلەپ ھەم شۇ ساھەدە مول تەجرىبىگە ئىگە بولغان كىشى، ئىختىساس ئىگىسى.

مودېل — بىرەر نەرسىنىڭ شەكلى ۋە تۈزۈلۈشىنى بەلگىلىك ماسشتاپ بويىچە كىچىكلىتىش ئارقىلىق ياساپ چىقىلغان، خۇددى شۇ نەرسىنىڭ ئۆزىدەك نەرسە، شەكىل.

ھ

ھېكمەت — ھەددىدىن زىيادە دانالىق، دانىشمەنلىك. چوڭقۇر مەنە، يوشۇرۇن سىر.

ئۇ

ئۇۋا — ① بەزى ياۋايى ھايۋانلار، قۇشلار ۋە ھاشاراتلەرنىڭ ياشاش ۋە كۆپىيىشىگە مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ ياسالغان جاي. ② تۇرار جاي.

ئۈ

ئۈلگە —① كىشىلەر تەقلىد قىلىدىغان، دورايدىغان، ئۆگىنىشكە، نەمۇنە قىلىشقا ئەرزىيدىغان ئادەم، ئىش، نەرسە ياكى ئۇسۇل. ② بىر تۈردىكى نەرسىلەردىن ئېلىنغان نۇسخا، ئەۋرىشكە.

ئى

ئىئانە قىلىش — ① بىرەر ئىش ياكى پائالىيەت ئۈچۈن بېرىلگەن ماددىي ياردەم. ② ياردەم قىلىش، قوللاش مەقسىتىدە يىغىدىغان پۇل.

ي

يالتىرىماق — پارقىرىماق، چاقنىماق.

يەمچۈك — ئۇچارقانات، ھايۋان ۋە بېلىقلارنى تۇتۇش ئۈچۈن قاپقان، قىسماق، قارماقلارغا سانجىپ قويۇلىدىغان يېمەكلىك.

يېزا ئىگىلىكى — زىرائەتلەرنى ئۆستۈرۈش ۋە مال چارۋىلارنى بېقىشتىن ئىبارەت ئىشلەپچىقىرىش ئىشلىرى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com